

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anders Milan Mrdja

Är humanismens segertåg inom synhåll?

– En studie om ökad användning av
intensivövervakning med elektronisk
kontroll

Examensarbete
30 poäng

Handledare
Jur.dr. Docent Helén Örnemark-Hansen

Ämnesområde
Straffrätt

Vårterminen 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställningar	8
1.2 Avgränsning	9
1.3 Metod och material	10
1.4 Disposition	11
2 DET STRAFFRÄTTSLIGA SYFTET	13
2.1 Vad är fängelsestraffets straffrättsliga syfte?	13
3 TILLKOMSTEN OCH UTVECKLINGEN AV INTENSIVÖVERVAKNING MED ELEKTRONISK KONTROLL I SVERIGE	16
3.1 Allmän bakgrund	16
3.2 Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll	17
3.2.1 Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll	18
3.2.2 Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll blir permanent	19
3.3 Utökad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll	20
3.4 Nya utvidgade försöksverksamheter med intensivövervakning med elektronisk kontroll	21
3.5 Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll i öppen anstalt	23

4	IÖV OCH IÖV-UTSLUSS	25
4.1	Materiella bestämmelser och praktisk utformning	25
4.1.1	Lagar på området	25
4.1.2	Fotbojans funktion	25
4.1.3	Verkställighet av IÖV	26
4.1.3.1	Verkställighetsförutsättningar för IÖV	26
4.1.3.2	Verkställighetens innebörd	29
4.1.4	Verkställighet av IÖV-utsluss	30
4.1.4.1	Verkställighetsförutsättningar för IÖV-utsluss	30
4.1.4.2	Verkställighetens innebörd	32
4.1.5	Varför har man avskaffat IÖV-utsluss	32
4.2	IÖV-verkställighetens trovärdighet, samt fördelar och nackdelar med ökad användning av IÖV	34
4.2.1	Ekonomiska aspekter	34
4.2.2	Sociala och psykologiska aspekter	36
4.3	IÖV-utslussningens trovärdighet, samt fördelar och nackdelar med ökad användning av IÖV-utsluss	43
4.3.1	Ekonomiska aspekter	43
4.3.2	Sociala och psykologiska aspekter	44
5	IÖV-ANSTALT	49
5.1	Allmänt om anstalten Kolmården	49
5.2	Materiella bestämmelser och praktisk utformning	49
5.2.1	Lagar på området	49
5.2.2	Målgruppen för verkställighet av straffet med fotbojan i anstalt	50
5.2.3	Fotbojans funktion i anstalt	50
5.3	Försöksverksamheten och dess hittills uppkomna fördelar och nackdelar	51
5.3.1	Kriminalvårdarens aspekt	52
5.3.2	Den intagnes aspekt	55
5.3.3	Samhällets aspekt	57
5.3.4	Kriminalvårdens aspekt	59
6	MÖJLIGHETERNA TILL YTTERLIGARE EXPANSION AV FOBOJANS TILLÄMPNINGSOMRÅDEN	60
6.1	Fotboja på sluten anstalt	60
6.2	Fotboja på ungdomshem	62
7	ANALYS OCH EGNA REFLEKTIONER	64
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	70

Summary

When in 1994 the Swedish Parliament decided to introduce intensive supervision with electronic monitoring as an experiment it was in order to find an alternative to prison sentences. This alternative was intended to be as far-reaching as prison without the negative effects of prison, as well as demanding less resources than prison. From then on the development of electronic monitoring in Sweden or, more exactly, its wider use has proceeded rapidly. Being at first a geographically limited experiment in cases comprising a maximum of a two months prison sentence, the experiment in question has been extended to be nation-wide, the maximum length of the prison sentences now being three months. Some years later the extended use of electronic monitoring became a permanent alternative to imprisonment. (The term for this is *front door*.)

Hereafter several extended experiments have been made within the frames of intensive supervision with electronic monitoring. The first one was to start using electronic monitoring as part of preparing the prisoner for release in order to make his/her readjusting into society easier. (The term for this is *back door*). The experiment gave a chance to long-sentence prisoners who served a sentence of at least two years to serve the last four months of their sentences with electronic monitoring in their own homes before their leave on probation. After that the experiment was extended so that one-and-a-half-year prisoners could apply to serve up to four months with electronic monitoring before their leave on probation. When this was introduced, prisoners sentenced to at least two years could apply to serve up to six months with electronic monitoring before their leave on probation, instead of four months. Furthermore, the experimental use of intensive supervision with electronic monitoring for short prison sentences has been extended to comprise prison sentences up to six months. Finally, as the last one in a long series of experiments, electronic monitoring came to be used as a means of supervision and control of presence in prisons classed as “F” prisons. (Where prisoners have a certain degree of freedom to move inside the prison area.)

The development mentioned above, or rather the extended use of electronic monitoring in Sweden, have been justified and legitimated in the political scene in view of the advantages that the use of electronic monitoring gives to society, to the imprisoned person, and not least to a third party. These advantages can be described more closely as advantages of economic, financial, social and psychological kind, and advantages when it comes to views of protection of society and security may also be mentioned. At the same time it must not be forgotten that electronic monitoring in all the forms it has been used is not a penalty in its own right, only a subsidiary form of implementing a prison sentence or a supplementary form of supervision. From what has been said above it can be concluded that the purpose of “*front door*” and “*back door*” electronic monitoring, from a penal sentence

aspect must be identical with the purpose of imprisonment from a penal sentence aspect if it will be at all possible to use electronic monitoring instead of the prison sentence. Furthermore, when electronic monitoring is used as a means of supervision in an “F” prison in order to control the presence of the prisoners, it must not be used in such a way that the purpose will not be fulfilled from a penal sentence aspect.

Upholding the purpose of the penal sentence of imprisonment is the main purpose of electronic monitoring, as shown above. Therefore I do not find it extended use of electronic monitoring excludingly from the advantages which can be noticed. Instead I have the opinion that it must also be considered in this context whether the extended use can substitute and/or fulfill the purpose of the penal sentence of imprisonment in order to justify the said development.

Considering what has been said above I have found it interesting to analyse in this thesis whether the extended use of electronic monitoring is to be considered justifiable. I have also investigated whether or not there are further possibilities to extend the area of electronic monitoring.

Sammanfattning

När Sveriges riksdag år 1994 beslutade att på försök införa intensivövervakning med elektronisk kontroll, var det för att finna ett alternativ till fängelsestraff, ett alternativ som skulle vara lika ingripande som fängelse, men som inte skulle ha fängelsets negativa verkningar och som skulle vara mindre resurskrävande än fängelse. Därefter har fotbojans utveckling i Sverige, eller närmare bestämt dess ökade tillämpning gått i en rask takt. Från att från början vara en geografiskt begränsad försöksverksamhet och att i vissa fall omfatta verkställighet av högst två månaders fängelsestraff har försöksverksamheten ifråga utvidgats till att omfatta hela landet, och även verkställighetstidens omfattning har utvidgats till att i vissa fall omfatta fängelsestraff på högst tre månader. Några år senare blev fotbojan i den utvidgade omfattningen ett permanent alternativ till fängelsestraff.

Efter detta har flera utökade och utvidgade försöksverksamheter företagits inom ramarna för intensivövervakning med elektronisk kontroll. Det första var att fotbojan började användas som en del i frigivningsförberedelser för intagna i kriminalvårdsanstalter i syfte att underlätta intagnas återanpassning i samhället. Försöksverksamheten gav möjlighet till långtidsdömda som avtjänade fängelsestraff i lägst två år att avtjäna de sista fyra månaderna av straffet med fotboja i det egna hemmet före den villkorliga frigivningen. Därefter utvidgades försöksverksamheten så att även intagna med minst ett och ett halvt års strafftid kunde ansöka om att få avtjäna upp till fyra månader med fotboja före den villkorliga frigivningen. I och med detta kunde intagna med minst två års strafftid ansöka om att få avtjäna upp till sex månader med fotboja i stället för tidigare fyra, innan de villkorligt frigavs. Vidare har användningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll på korta fängelsestraff som försöksverksamhet utvidgats till att omfatta fängelsedomar upp till sex månader. Slutligen som den sista försöksverksamheten i en lång rad, började fotbojan tillämpas som övervakningshjälpmedel i öppen anstalt i syfte att övervaka intagnas närvaro.

Den ovan nämnda utvecklingen, eller rättare sagt fotbojans ökade tillämpning i Sverige, har på den rättspolitiska arenan huvudsakligen motiverats och berättigats utifrån fördelarna som fotbojans användning medför för staten, den frihetsberövade och inte minst tredje man. Dessa fördelar kan närmare beskrivas som fördelar av samhällsekonomisk, privatekonomisk, social och psykologisk art, och därtill kan man även nämna fördelar som gör sig gällande ur samhällsskyddsaspekten och säkerhetsaspekten. Samtidigt får man inte glömma omständigheten att fotbojan i dess samtliga tillämpningsområden inte är någon självständig påföljd utan enbart *en subsidiär verkställighetsform till fängelsestraffet, respektive dess övervakningssupplement*. Av det sagda följer att det straffrättsliga syftet med intensivövervakning med elektronisk kontroll, då

det tillämpas på korta fängelsestraff eller också som utslussning av intagna i anstalter, identiskt måste överensstämma med det straffrättsliga syftet som följer av anstaltsvistelsen för att fotbojan överhuvudtaget skall kunna tillämpas istället för det utdömda fängelsestraffet. Vidare, då fotbojan tillämpas som övervakningshjälpmedel i öppen anstalt i syfte att övervaka intagnas närvaro, innebär det sagda, att den elektroniska övervakningen inte får användas på ett sådant sätt att det straffrättsliga syftet med fängelsestraffet förfelas.

Då det av det ovan anförda följer att upprätthållandet av det straffrättsliga syftet som följer av det utdömda fängelsestraffet är det som är det centrala inslaget i fotbojans karaktär, finner jag det inte tillräckligt att enbart utifrån de fördelar som gör sig gällande i samband med fotbojans användning berättiga den beskrivna ökade tillämpningen. Istället är jag av den åsikten att man i sammanhanget även måste beakta om den ökade tillämpningen fortfarande till fullo kan ersätta, respektive uppfylla fängelsestraffets straffrättsliga syfte för att man skall kunna berättiga utvecklingen ifråga.

Jag har funnit det intressant att med ledning av det sagda i uppsatsen utreda om fotbojans ökade tillämpning är att anses som berättigad, och har dessutom undersökt om några ytterligare expansionsmöjligheter i fotbojans tillämpningsområden föreligger.

Förord

Juristutbildningen är kommen till sin ända för min del, och jag vill passa på att tacka alla människor, vars stöd och uppmuntran har bidragit till att jag i dag kunnat författa mitt examensarbete.

I skrivande stund vill jag gärna minnas och ärligt tacka mina numera båda avlidna lärare, klassföreståndaren på högstadiet Svetozar Bordjoski "Cefta", och gymnasieprofessorn Ivan Djordjevic för deras pedagogiska uppmuntran och tro på mig. Jag vill säga härmed att det var ni som fick mina tonårsben att vilja gå längs den akademiska vägen. Likaså vill jag tacka till min högstadielärare Miodrag Pecarski "Peca", för att helhjärtat stå upp för mig, när jag som mest behövde det efter en längre bortavaro från skolbänken.

Ett stort tack vill jag ge till min bästa vän Jur.kand. Carl Henrik Gunnehill "Carlan", för språkliga korrigeringar av uppsatsen och för hans ärliga vänskap under studietiden, vilket var och förblir ovärderligt för mig.

Jag vill även särskilt tacka min handledare docenten Helén Örnemark Hansen för all värdefull vägledning i examensarbetet, och för vänligt och inspirerande bemötande under utbildningens gång.

Mitt varmaste tack går till min Far och Mor, som har varit mitt största stöd under hela juristutbildningen, såväl som i livet. Jag vill tacka er för stödet och uppmuntran som ni klätt in i följande ord: "Sonen vår, det är *oförnuftigt* att hata alla rosor för att du stuckit dig på en rosentagg, avstå från dina drömmar för att en inte förverkligades, förlora tron på böner för att en inte blev hörd, ge upp dina bemödanden för att ett var förgäves, beskylla alla dina vänner för att en har svikit dig, inte tro på kärlek för att någon inte besvarade den, avfärda varenda möjlighet att vara lycklig för att du inte lyckades med det första försöket. Därför hoppas vi, att du på din livsresa inte kommer att hemfalla till sådant *oförnuft*, för kom ihåg att det kan alltid dyka upp en andra chans, en ny vän, en ny kärlek, och man kan förnya kraften. Därför, bli ihärdig och leta efter lyckan under varje dag, eftersom den säkra vägen till misslyckande är att ge upp, och glöm inte att framtida framgångar oftast kommer genom dagens motgångar... Därför, fortsatt kämpa".

Far och Mor, må Gud välsigna er! Att jag inte glömmer, snälla pappa titta upp på himlen och le, eftersom det *aldrig föddes två solar!*

Lund, maj 2008

Anders Milan Mrdja

Förkortningar

IÖV	Intensivövervakning med elektronisk kontroll som alternativ till korta fängelsestraff
IÖV-utsluss	Intensivövervakning med elektronisk kontroll som frigivningsförberedelse för intagna i kriminalvårdsanstalter
IÖV-anstalt	Intensivövervakning med elektronisk kontroll som ett övervakningshjälpmedel i öppen anstalt
IövL	Lag (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll
IövF	Förordning (1994:1060) om intensivövervakning med elektronisk kontroll
KvaL	Lag (1974:203) om kriminalvård i anstalt
KVVFS 2006:19	Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll
KVVFS 2005:2	Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt
BRÅ	Brottsförebyggande Rådet
Prop.	Proposition
Ds.	Departementsserien
LSU	Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

1 Inledning

Utifrån ett historiskt perspektiv är det i dag vanligt att se på straffsystemet och straffens existens som en självklarhet, samt anta att straffsystemet haft och har huvudrollen i skapandet av ordning och reda i samhället, och att livet utan ett straffsystem skulle vara eller kännas alldeles otryggt.¹ Härmed kan man konstatera att straffsystemet används för att försöka styra människornas handlande till det goda.² Det sagda kan också sammanfattas på ett enklare sätt: ”Om man begår brott, så skall man straffas för det.” Men vad är fenomenet *brott och straff* egentligen? Är det något som existerar oberoende i naturen eller är det något abstrakt som människan bara har skapat? Svaret på dessa frågor utmynnar i att ett brott inte är någonting som är givet, det finns inga naturliga brott, utan alla brott skapas genom kriminaliseringar av de mänskliga gärningar, vilket innefattar politiska beslut motiverade av den existerande samhällspolitiken i respektive tider.³ Likaså är själva straffet också enbart en politisk produkt av den styrande makten och kan närmast karakteriseras som brottets spegelbild, eller rättare sagt den styrande maktens reaktion på det begångna brottet, vilken gestaltas i form av olika repressalier eller olika sanktionsformer mot den skyldige gärningsmannen. Med samhällsutvecklingen utvecklas och ändras samhällspolitiken, vilket i sin tur på det straffrättsliga området leder till nykriminaliseringar och avkriminaliseringar av mänskliga gärningar, och då kan man ställa sig frågan om det härmed även är påkallat att göra motsvarande förändringar bland straffpåföljder.

Lyckligtvis kan denna fråga med hjälp av en historisk tillbakablick i det svenska straffsystemet besvaras jakande. Därvid kan vi konstatera att forna tiders straffsystem och straffarsenal från allra första början har bestått av skam- kropps- och dödstraff, och att i takt med samhällsutvecklingen har som en motreaktion på sådana inhumana straffinstrument fängelsestraffet så småningom etablerats som en värdig ersättare.⁴ Som tur är, så har inte denna utveckling avstannat, och i dag kan vi se att även fängelsestraffet i sin tur i allt större utsträckning ersätts av olika subsidiära verkställighetsformer. Bland dessa alternativa verkställighetsformer till fängelsestraffet vill jag rikta min uppmärksamhet på intensivövervakning med elektronisk kontroll, så kallad *fotojoja*, vilket också är temat får min framställning i denna uppsats. Intensivövervakning med elektronisk kontroll introducerades år 1994 i Sverige och är sedan dess på ständig frammarsch i det svenska straffsystemet. Elektronisk övervakning var från början försöksverksamhet,

¹ Hirvonen, Ari, 1994. *Varför ett nej till straffrätten*, s. 41., Jareborg, Nils, *Vilken sorts straffrätt vill vi ha?*, s. 19., Träskman, Per Ole professor, *Straffrättspolitik, kriminalpolitik och beslut att kriminalisera* (föreläsningstencil den 25.9.06.).

² Träskman, Per Ole professor, *Straffrättspolitik, kriminalpolitik och beslut att kriminalisera* (föreläsningstencil den 25.9.06.).

³ Ibid.

⁴ Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 3.

men efter några år blev den ett permanent inslag i den svenska straffarsenalen, och även nya och utvidgade försöksverksamheter företogs med intensivövervakning med elektronisk kontroll. Som följd därav blev fördelar respektive nackdelar med utvidgad och utökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll ämne för diskussioner bland många aktörer på den inhemska straffrättsliga arenan, och likaså föremål för utredningar i Sverige.⁵

Dessutom, i skrivande stund vill jag gärna minnas mitt första intryck av fotbojan. Det var i mitten på 90- talet, som jag första gången hörde talas om intensivövervakning med elektronisk kontroll, och min nyfikenhet krävde förklaringar, men några tillfredställande svar fick jag inte förrän jag började läsa på Juridicum. Under mina fördjupningskurser inom straff- och processrättsprofilering fick jag möjligheten att författa en uppsats om fotboja. Jag tog vara på tillfället och med ett barns nyfikenhet gav jag mig in på detta för mig mystiska område, vilket ledde till en juridisk uppsats om intensivövervakning med elektronisk kontroll. Som brukligt är, leder det ena till det andra, och jag blev fängslad av fotbojan utan att ha gjort mig skyldig till något brott, vilket återigen resulterade i ytterligare en juridisk uppsats om intensivövervakning med elektronisk kontroll. Det fascinerande ämnet, vilket jag inte lyckades uttömma med de nämnda uppsatserna, fick mig att naturligt välja att fördjupa mig inom detsamma, och att därmed jämväl författa mitt examensarbete om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

1.1 Syfte och frågeställningar

I takt med den nämnda utvecklingen har intensivövervakning med elektronisk kontroll inom det svenska straffsystemet erhållit en trefaldig bruksform. Den första utformades som alternativ till korta fängelsestraff, den andra tillkom som en del i frigivningsförberedelser för intagna i kriminalvårdsanstalter och den tredje formgavs som ett hjälpmedel för att övervaka intagnas närvaro i öppen anstalt. I uppsatsen kommer jag att rikta min uppmärksamhet på de fördelar och nackdelar som gör sig gällande med utvidgad och utökad användning av den elektroniska övervakningen inom de olika tillämpningsområdena.

Närmare bestämt, syftet med uppsatsen är att utifrån det samlade resultatet av dessa fördelar och nackdelar bedöma om den omtalade utvecklingen av den elektroniska övervakningen är att anses som berättigad, samt att utröna om en sådan utveckling fortfarande till fullo kan ersätta, respektive uppfylla fängelsevistelsens straffrättsliga syfte. I uppsatsen kommer även viss uppmärksamhet att ägnas åt möjligheterna till den eventuella framtida

⁵ Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 3.

expansionen av fotbojans tillämpningsområde, eftersom en sådan tankegång naturligt sammanhänger med uppsatsens syfte. Resonemanget kommer härmed hypotetiskt att fokusera på fotbojans tillämpning som övervakningssupplement i slutna anstalt och i ungdomshem.

De frågeställningar som med ledning av det ovan anförda har formulerats och som jag i uppsatsen avser att besvara lyder som följer:

- Vad är det straffrättsliga syftet med fängelsestraffet?
- Hur har fotbojans ökade användning motiverats rättspolitiskt?
- Har fotbojan i dess samtliga tillämpningsområden trovärdigt tillgodosett det straffrättsliga syftet som följer av det utdömda fängelsestraffet?
- Vilka fördelar samt nackdelar gör sig gällande med ökad användning av fotboja som alternativ till korta fängelsestraff, respektive som en del i frigivningsförberedelser för intagna i kriminalvårdsanstalter?
- Vilka fördelar respektive nackdelar har användningen av fotboja i öppen anstalt hittills medfört?
- Kan det finnas framtida expansionsmöjligheter i fotbojans tillämpningsområden?

Utöver de ovan nämnda huvudfrågorna tillkommer två underfrågor som jag har ansett vara relevanta att besvara i samband med huvudfrågorna för att kunna ge läsaren en fullständig uppfattning om fenomenet fotboja:

- Hur ser den rättsliga regleringen och den praktiska utformningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll ut när den tillämpas som alternativ till korta fängelsestraff, respektive som en del i frigivningsförberedelser för intagna i kriminalvårdsanstalter?
- Hur ser den rättsliga regleringen och den praktiska utformningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll ut när den tillämpas i öppen anstalt?

1.2 Avgränsning

Den trefaldiga bruksformen av intensivövervakning med elektronisk kontroll har numera efter ett riksdagsbeslut begränsats till att omfatta ett tvåfaldig sådan, eftersom tillämpningen av fotbojan som en del i frigivningsförberedelser för intagna i kriminalvårdsanstalter, så kallad ”IÖV-utsluss”, från och med den 1 januari 2007 har avskaffats med det nämnda riksdagsbeslutet. Samtidigt ser jag det som en nödvändighet att i

uppsatsen redogöra även för denna avskaffade bruksform för att kunna nå fram till uppsatssyftets fullständighet. I och med detta kommer jag i uppsatsen likaledes att beskriva de omständigheter och rättspolitiska fakta som har motiverat och lett till en sådan förändring i fotbojans användningsområde, och samtidigt därmed ämnar jag jämväl lämna mina personliga åsikter kring dessa rättspolitiska skäl, i syfte att tydligt visa min ståndpunkt om det inträffade avskaffandet.

I uppsatsen kommer jag att använda mig av specialtermen "IÖV" enbart när jag avser intensivövervakning som alternativ till korta fängelsestraff, vidare av "IÖV-utsluss" när jag åsyftar intensivövervakning som frigivningsförberedelse för intagna i anstalter, och slutligen av specialtermen "IÖV-anstalt" då jag redogör för den intensiva övervakningen som ett övervakningshjälpmedel i öppen anstalt. Som synonymer för samtliga dessa specialtermer ämnar jag använda mig av det vardagliga begreppet "fotboja", samt begreppet "intensivövervakning" och "elektronisk övervakning". Eftersom verkställighetsförutsättningar för IÖV och IÖV-utsluss och innebörden av respektive verkställighet, samt fördelar och nackdelar som gör sig gällande med den elektroniska övervakningen inom dessa verkställighetsformer är nästan identiska, avser jag därför i syfte att undvika onödiga upprepningar, att endast utförligt behandla det första alternativet med korta fängelsestraff. I och med detta skall det andra alternativet med frigivningsförberedelser enbart presenteras vid eventuella skillnader i förhållande till det första alternativet, och samtidigt därmed med hänvisningar till den utförliga presentationen, skall de identiska verkningarna mellan dessa två övervakningsformer påvisas.

Jag har valt att huvudsakligen redogöra för fotbojans ökade tillämpning i Sverige med fokus på därav allmänt förekommande verkningar, och i begränsad omfattning även för eventuella framtida utvecklingsmöjligheter i fotbojans tillämpningsområden. Samtidigt är jag väl medveten om att denna uppsats inte utgör en uttömmande framställning av fenomenet fotboja, eftersom själva ämnet som sådant kan sättas in i olika andra givande perspektiv. Som stöd för den nämnda avgränsningen vill jag anföra utrymmesskäl och dessutom omständigheten att den analytiska bredden som hade kunnat vinnas genom att beakta andra ståndpunkter, förmodligen skulle ha åstadkommit på bekostnad av uppsatsens analytiska djup.

1.3 Metod och material

Metoden som främst har använts i denna uppsats består av traditionell rättsdogmatisk textanalys. Vidare, som en annan metod, då tillgången till material med relevans för min framställning har varit av begränsat omfång eller rent av saknats, har empiriska studier i förening med olika intervjuer och en egen enkät tillämpats.

Med avsikt att nå fram till uppsatssyftet har jag i framställningen använt mig av förarbeten, gällande lagtext, juridiska artiklar, juridisk litteratur, samtliga

BRÅ rapporter om intensivövervakning med elektronisk kontroll, informationshäftena från Kriminalvården, en föreläsningstencil, Internet-artiklar, och av mina två tidigare författade juridiska uppsatser om elektronisk övervakning inom fördjupningskursen i straff och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund. Därutöver har jag använt egna empiriska iakttagelser från studiebesöket på anstalten Kolmården intill Norrköping, intervju med en kriminalvårdare och en intagen på anstalten Kolmården, telefonintervju med frivårdsinspektören Siv Nilhag på kriminalvården i Malmö, telefonintervju med anstaltspsykologen Bengt Hasselrott från anstalten Skogome, intervju med kriminalvårdare Stefan Waernberg från den slutna anstalten Fosie i Malmö, intervju med vårdaren Annette Ljung från ungdomshemmet Råby i Lund och egen enkätundersökningsresultat.

1.4 Disposition

Av omständigheten att fenomenet fotboja inte är någon självständig påföljd utan enbart ett substitut till själva fängelsestraffet eller en del i frigivningsförberedelser för intagna i anstalter, följer som krav att det straffrättsliga syftet med fotbojan måste identiskt överensstämma med det straffrättsliga syftet som följer av anstaltsvistelsen, för att intensivövervakning överhuvudtaget skall kunna tillämpas i stället för det utdömda fängelsestraffet. Härmed börjar uppsatsens egentliga innehåll med kapitel två, där straffets syfte, samt dess föränderlighet allmänt beskrivs, och för övrigt fastställs vad det gällande straffrättsliga syftet med fängelsestraffet är. I och med detta skapas då en måttstock på fängelsestraffets straffrättsliga syfte, med vars mått den nämnda utvecklingen av den elektroniska övervakningen inom dessa två berörda bruksformer skall beaktas under uppsatsens gång. Likaså är syftet med detta kapitel att lämna tillräckligt med underlag, för att i uppsatsen kunna beakta om det straffrättsliga syftet med fängelsestraffet till fullo upprätthålls då fotbojan tillämpas som ett övervakningshjälpmedel i öppen anstalt.

I det tredje kapitlet presenteras de rättspolitiska skälen bakom fotbojans tillkomst i den svenska straffrätten och dess kronologiska utveckling med rättspolitisk motivering.

Kapitel fyra är ägnat att presentera fotbojan då den tillämpas som alternativ till korta fängelsestraff, respektive som utslussverksamhet för intagna i kriminalvårdsanstalter. Härmed presenteras lagar på området, fotbojans funktion, verkställighetsförutsättningar och verkställighetsinnehåll för de nämnda bruksformerna. Vidare i samma kapitel anförs och diskuteras de rättspolitiska skäl som ledde till att intensivövervakning med elektronisk kontroll inte längre tillämpas som utslussningsmetod från anstalt. Avslutningsvis i samma kapitel presenteras fotbojans trovärdighet som verkställighetsform, introduceras fördelar och nackdelar med ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll inom de omtalade verkställighetsformerna, och i anslutning till detta redogörs för

allmänhetens uppfattning om den utvidgade och utökade användningen av den elektroniska övervakningen.

Femte kapitlet redogör för intensivövervakning med elektronisk kontroll då det tillämpas som övervakningshjälpmedel i öppen anstalt. Härmed presenteras målgruppen för verkställighet av straffet med fotboja i anstalt, och lagar på området anges. Vidare introduceras själva anstalten och fotbojans praktiska utformning som övervakningshjälpmedel i anstalt förklaras. Avslutningsvis i samma kapitel förevisas vilka fördelar och nackdelar användningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll i öppen anstalt hittills har medfört för de intagna och kriminalvårdsverksamheten.

I det sjätte kapitlet undersöks möjligheterna till eventuell framtida expansion av fotbojans tillämpningsområden, och härvid avslöjas vad representanter för personalen i slutna anstalt och i ungdomshem anser om möjligheten att eventuellt utvidga användningen av fotbojan på deras institutioner.

Slutligen presenteras en slutsats där jag framlägger mina egna åsikter kring frågeställningar, och dessutom analyserar jag resultatet av de tidigare diskussionerna i uppsatsarbetet.

2 Det straffrättsliga syftet

Själva straffet kan karaktäriseras som den styrande maktens reaktion på det begångna brottet. Reaktionen gestaltas i form av lidande eller obehag som avsiktligt tillfogas en medborgare av staten i de fall han eller hon har begått en brottslig handling. Av det sagda följer att straffets primära uppgift inte är att fastställa eller återbygga den ursprungliga situationen som skulle ha förelegat om brottet inte hade begåtts, utan dess primära uppgift är att skapa en ny situation där den felande individen med den erhållna sanktionen signaleras att hans eller hennes beteende är samhälleligt förkastligt och oacceptabelt.⁶

I alla samhällen har sanktionsmotiven genom historien varierat efter de rådande sociala, ekonomiska, kulturella och religiösa förhållandena. Dessa omständigheter har medfört att man i äldsta tider kan se ett så kallat "vedergällande synsätt" som har präglat det utdömda straffets syfte. I enlighet med detta synsätt sågs det utdömda straffet som brottets negation, och straffet utdömdes proportionerligt i förhållande till det begångna brottet. Det vedergällande synsättet som grund för sanktionsmotiven kan även beskrivas som "öga för öga, och tand för tand". Som en motreaktion på det inhumana straffrättsliga syftet har så kallat "behandlingspräglat synsätt" i takt med samhällsutvecklingen vuxit fram och därjämte lagts till grund för sanktionsmotiven. Härmed övergavs proportionalitetstanken och i stället skulle samhällets reaktion på brottets svårighetsgrad bestämmas utifrån brottslingens egen personlighet. I och med detta, i stället för att som tidigare straffa brottslingen för hans eller hennes gärningar började man betrakta brottslingen som sjuk och i behov av vård och behandling.⁷

2.1 Vad är fängelsestraffets straffrättsliga syfte?

Efter 1930 kom fängenvårdspolitiken i Sverige att överge den vedergällande inställningen och istället präglas av rationella, sociala grunder och tron på att man med vetenskapligt testade metoder hämtade från medicin och psykologi skulle kunna rehabilitera den intagne brottslingen till en laglydig och god medborgare. Tron på fängelsestraffets möjligheter att förändra den intagnes brottsliga beteende har härmed bytt klädnad, och i centrum för fängenvårdssystemets behandling stod brottslingen som objekt för medicinsk, psykologisk och pedagogisk behandling, och inte brottet i sig.⁸

⁶ Eriksson, Charlotta, *Elektronisk intensivövervakning - en frälsare eller ett bländverk på den kriminalpolitiska scenen?*, Examensarbete vid juridiska fakulteten i Lund, Höttermånen 2005, s. 11 f.

⁷ *Ibid.*, s. 16 f.

⁸ Petersson, Hjelm, Ann-Christine, 2002. *Fängelset som välfärdsbygge*, s. 15 f.

Den moderna fångvårdens slutliga genombrott kom i samband med 1945 års verkställighetslags (VL) tillkomst, vilket också räknas som behandlingslinjens avgörande seger inom den svenska fångvården. Behandlingspräglad synsätt som grund för sanktionsmotiven har härmed uppburit lagstöd, eftersom behandlingstanken tydligt återfanns i lagens portalparagraf.⁹ Det sagda uttrycks i portalparagrafen på följande sätt:

*”Intagen skall behandlas med fasthet och allvar och med aktning för hans eller hennes människovärde. Han eller hon skall sysselsättas med lämpligt arbete och i övrigt erhålla sådan behandling att hans eller hennes anpassning i samhället främjas. Skadliga verkningar av frihetsförlusten skola såvitt möjligt förebyggas.”*¹⁰

Med verkställighetslagens tillkomst skedde således en utrensning av tidigare vedergällande straffverkställighetsformer från fångvårdens fasad, och med detta skulle själva frihetsförlusten utgöra det enda straffet som brottslingen fick undergå under tiden straffet avtjänades. Detta lede till att kärnan i fångvårdssystemets behandling under verkställighetstiden numera består av arbete och stödåtgärder av både praktisk och intellektuell natur. Med ledning av det anförda kan man sammanfattningsvis anföra att det gällande straffrättsliga syftet med fängelsestraffet är att *förbereda den intagne inför frigivningen, så att fången lämnar anstalten bättre rustad för ett laglydigt liv utan återfall i kriminella banor.*¹¹

Ett sådant krav har även uttryckts i Lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL). I lagens 4 § regleras detta enligt följande lydelse: *”Kriminalvården i anstalt skall utformas så att den intagnes anpassning i samhället främjas och skadliga följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det kan ske utan att kravet på samhällsskyddet eftersättes bör verksamheten från början inriktas på åtgärder som förbereder den intagne för tillvaron utanför anstalten. Frigivningen skall förberedas i god tid”.*¹²

För fotbojans del, på grund av dess alternativa straffrättsliga karaktär i förhållande till fängelsestraffet, innebär det sagda att syftet med intensivövervakning med elektronisk kontroll då det tillämpas på korta fängelsestraff, respektive som utluss för intagna i anstalter, likväl skall vara att rehabilitera de lagförda inför frigivningen och att förebygga deras återfall i kriminella banor. Vidare, då fotbojan tillämpas som övervakningshjälpmedel i öppen anstalt i syfte att övervaka intagnas närvaro, innebär det sagda, att den elektroniska övervakningen inte får användas på ett sådant sätt att det straffrättsliga syftet med fängelsestraffet förfelas.

⁹ Petersson, Hjelm, Ann-Christine, 2002. *Fängelset som välfärdsbygge*, s. 15 f.

¹⁰ Citatet hämtat ur Petersson, Hjelm, Ann-Christine, 2002. *Fängelset som välfärdsbygge*, s. 15 f.

¹¹ Petersson, Hjelm, Ann-Christine, 2002. *Fängelset som välfärdsbygge*, s. 15 f.

¹² 4 § KvaL.

Sammanfattningsvis vill jag härmed konstatera att det straffrättsliga syftet med fotboja i dess samtliga tillämpningsområden identiskt måste överensstämma med det straffrättsliga syftet som följer av fängelsestraffet, för att intensivövervakning med elektronisk kontroll skall kunna få tillämpas som verkställighetsform till fängelsestraffet eller som dess övervakningssupplement.

3 Tillkomsten och utvecklingen av intensivövervakning med elektronisk kontroll i Sverige

3.1 Allmän bakgrund

Intensivövervakning med elektronisk kontroll har sitt ursprung i USA. Redan under 1980-talet har i USA elektronisk övervakning tillämpats som verkställighetsform till fängelsepåföljd eller som annan rättslig reaktion. Närmare bestämt förekom intensivövervakning i Förenta staterna dels som en självständig påföljd avsedd att utgöra ett alternativ till fängelse, dels som en form för verkställighet utanför anstalt av en del av ett ådömt fängelsestraff. Vidare tillämpades intensivövervakning i USA även som en förstärkning av övervakningspåföljden för de personer som bedömdes ha högre återfallsrisk eller större behov av stöd och hjälpåtgärder än andra, och slutligen som en sanktion mot regelöverträdelser vid ordinär övervakning.¹³

Under tiden har man i Sverige uppfattat fängelsestraffet som en närmast ofrånkomlig och nödvändig del av straffsystemet, men samtidigt har önskan att begränsa användningen av detta straff varit stor. Denna önskan grundades bland annat på insikten om de skadeverkningar som anstaltsvistelsen kan medföra för den intagne.¹⁴

De skadeverkningar som anstaltsvistelsen kan medföra för den intagne har av flertalet aktörer på den straffrättsliga arenan i regel beskrivits och presenterats enligt följande sammanfattade framställning: Oavsett om verkställigheten i anstalt skall vara inriktad på att skapa förutsättningar för att den intagne inte skall återfalla i brott efter frigivningen, går det inte att komma ifrån omständigheten att själva inlåsningen innebär att den intagne passiviseras och isoleras ifrån livet i det fria samhället.¹⁵ Sådana förhållanden kan då få oönskade bieffekter på den intagnes sociala, psykologiska hälsa och utveckling, samt inte mindre i sammanhanget är risken för att den intagne i anstaltsmiljön ytterligare utvecklar sin kriminella identitet och likaså utökar sådan bekantskapskrets, vilket i sin tur kan leda till återfall i brottslighet.¹⁶

¹³ Prop. 1993/94:184, *Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 56 f., Ds 1993:100, *Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 18 f.

¹⁴ Prop. 1993/94:184, *Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 10., Ds 1993:100, *Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 13.

¹⁵ Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 39.

¹⁶ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 5.

Vid sidan av de skadeverkningar som anstaltsvistelsen kan medföra för den intagne, har man som ytterligare skäl i önskan att begränsa användningen av fängelsestraffet anfört även privata och samhällsekonomiska konsekvenser, som gör sig gällande om den intagne måste avbryta sitt ordinarie arbete för att avtjäna straffet i fängelset. Det vill säga att de oönskade bieffekterna av anstaltsvistelsen även kan drabba tredje man, och själva staten, närmare bestämt den intagnes anhöriga, arbetsgivare och många andra personer med anknytning till den intagne, kan bli lidande av de konsekvenser som den intagnes bortavaro från vardagen orsakar, och av att användningen av fängelsestraffet medför stora kostnader för staten.¹⁷

Dessa sammanlagda omständigheter har medfört att man i Sverige ansåg det angeläget att finna alternativ till korta fängelsestraff, alternativ som kunde tillgodose det straffrättsliga syftet med fängelse, men inte ha fängelsestraffets oönskade bieffekter. Med inspiration från USA har denna strävan resulterat i en försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll som infördes i Sverige år 1994.¹⁸

3.2 Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll

Enligt lagförslaget innebär försöksverksamheten i grova drag att den dömda med fotbojan kontrolleras och frihetsberövas på ett sådant sätt som motsvarar kontrollen och frihetsberövandet i anstalten, samtidigt som frihetsberövandet under verkställighetstiden kompletteras med åtgärder som är ägnade att rehabilitera den dömda och förebygga återfall i brottslighet efter frigivningen.¹⁹

Syftet med försöksverksamheten var att ge kunskap om hur intensivövervakning med elektronisk kontroll fungerar under svenska förhållanden, för att Straffsystemkommittén skulle kunna bedöma om intensivövervakning borde införas som permanent inslag i det svenska straffsystemet. Dessutom var ett annat syfte med försöksverksamheten att ge underlag för hur kriminalvårdens arbetsformer i en verksamhet av detta slag bör utformas.²⁰

¹⁷ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 5.

¹⁸ Ibid., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 5.

¹⁹ Prop. 1993/94:184, *Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 1 f., Ds 1993:100, *Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 5.

²⁰ Ibid.

Försöksverksamheten påbörjades den 1 augusti 1994.²¹ Vid sitt införande omfattade försöksverksamheten i vissa fall verkställighet av högst två månaders fängelsestraff utanför anstalt i form av intensivövervakning med elektronisk kontroll, och var geografiskt begränsad. Den geografiska begränsningen omfattade endast några utvalda frivårdsdistrikt, och därmed blev en förutsättning för verkställighet av sådant slag att den dömde var bosatt inom något av verksamhetsområdena för frivårdsmyndigheterna i Karlskoga, Luleå, Malmö Norra, Malmö Södra, Norrköping eller Sundsvall.²²

3.2.1 Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll

Försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll skulle enbart pågå i två år, och i och med detta skulle försöksverksamheten löpa ut den 31 juli 1996.²³

Den 15 september 1994 uppdrog den dåvarande regeringen åt Brottsförebyggande rådet, även kallad BRÅ att företa en utvärdering av den pågående försöksverksamheten. Från delredovisningen av utvärderingsuppdraget som BRÅ överlämnade till regeringen den 12 maj 1995, framgick att de hittillsvarande erfarenheterna av intensivövervakningen med elektronisk kontroll sammantaget bedömdes vara positiva.²⁴ De positiva erfarenheterna hade visat att intensivövervakning med elektronisk kontroll möjliggör upprätthållande av en långtgående frihetsinskränkning, utan att den dömde behöver tas in på anstalt.²⁵

Innan försöksverksamheten skulle löpa ut föreslog regeringen att försöksverksamheten skulle förlängas till utgången av år 1998. Skälen bakom regeringens förslag var framförallt de positiva erfarenheterna av den elektroniska övervakningen under försöksperiodens gång. Ett annat skäl bakom förslaget var omständigheten att en fortsatt försöksverksamhet kunde tillskapa ytterligare beredningsunderlag till Straffsystemkommittén i dess

²¹ Prop. 1995/96:156, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 8., Ds 1995:77, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 15.

²² Prop. 1993/94:184, *Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 1., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 5.

²³ Prop. 1995/96:156, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 8., Ds 1995:77, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 15.

²⁴ Prop. 1995/96:156, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 10 ff., Ds 1995:77, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 18-22.

²⁵ Prop. 1995/96:156, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 16.

bedömning om intensivövervakning bör införas som permanent inslag i det svenska straffsystemet.²⁶

Regeringens förslag resulterade i att försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll förlängdes fram till utgången av år 1998.²⁷ Dessutom togs den hittillsvarande geografiska begränsningen i verkställigheten bort, och numera kom försöksverksamheten att omfatta hela landet. Samtidigt utvidgades även målgruppen för verkställighet i vissa fall av fängelsestraffet i form av intensivövervakning. Målgruppen kom härmed att omfatta dömda till högst tre månaders fängelse.²⁸

3.2.2 Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll blir permanent

Med ledning av det övergripande motivet bakom försöksverksamheten, vilket var att finna trovärdiga alternativ till fängelsestraff, och med ledning av det goda resultat som även den utvidgade rikstäckande försöksverksamheten påvisade, föreslog regeringen i Prop. 1997/98:96 att intensivövervakning med elektronisk kontroll införas som ett nytt permanent inslag i det svenska straffsystemet.²⁹

Regeringens förslag motiverades framförallt med omständigheten att försöksverksamheten sedan införandet visade att frihetsberövandet med intensivövervakning med elektronisk kontroll kan tillgodose högt ställda krav på att brott skall följas av tydliga och kännbara reaktioner, samtidigt som verkställighetstiden utnyttjas för vidtagande av åtgärder som främjar den dömdes anpassning i samhället efter frigivningen. Dessutom anförde regeringen i sammanhanget, att en ytterligare fördel med fotboja är att den är väsentligt humanare än anstaltsvistelsen, vilket de motiverade med omständigheten att den dömda inte längre behöver isoleras i anstalten, och att de skadliga verkningarna som anstaltsvistelsen medför för den dömda härmed kan undvikas. Slutligen som ett sista stöd får sitt förslag uttalade regeringen, att resultatet av försöksverksamheten tydligt visar att intensivövervakning bör föredras framför anstaltsvistelsen även ur samhällsekonomisk synpunkt.³⁰

Sammantaget kan man konstatera att regeringens önskan att finna alternativ till korta fängelsestraff som kunde tillgodose det straffrättsliga syftet med

²⁶ Prop. 1995/96:156, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 15 ff.

²⁷ Ibid., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 5.

²⁸ Prop. 1995/96:156, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 17-21., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 5, 28.

²⁹ Prop. 1997/98:96, *Vissa reformer av påföljdssystemet*, s. 1, 273.

³⁰ Ibid., s. 108 ff.

fängelse men inte ha fängelsestraffets oönskade bieffekter besannades med försöksverksamheten, och i och med detta blev intensivövervakning med elektronisk kontroll från och med den 1 januari 1999 ett permanent inslag i det svenska straffsystemet.³¹ Den permanenta verkställighetsformen till korta fängelsestraff i form av intensivövervakning med elektronisk kontroll erhöll namnet IÖV.³²

3.3 Utökad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll

Omständigheten att en stor del av intagna som frigges från anstalter återfaller i brott, trots att kriminalvårdens arbete inriktar sig på att förhindra intagnas återfall i brottslighet, har stärkt samhällets medvetenhet om behovet att förändra denna situation. Dessutom har man i Sverige på nytt uppmärksammat att det är just omständigheterna i samband med frigivningen från anstalten som har stor betydelse när det gäller risken för återfall i brott, och det var därmed påkallat att ytterligare nödvändiga åtgärder vidtogs som skulle underlätta de intagnas övergång från anstalt till frihet.³³

Mot denna bakgrund föreslog regeringen i Prop. 2000/01:76 en treårig försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll, som i sin tur skulle ge möjligheten för intagna som avtjänar långa fängelsestraff att under vissa förutsättningar avtjäna den sista tiden av straffet med fotboja före den villkorliga frigivningen. Samtidigt framgick det i förslaget som en central förutsättning för försöksverksamheten, att dess genomförande kompletteras med åtgärder som är ägnade att rehabilitera de intagna och förebygga deras återfall i brottslighet efter frigivningen. Försöksverksamheten skulle härmed innebära att frigivningsförberedelser genomförs utanför anstalt till skillnad från tidigare beprövade frigivningsförberedelser i form av *Frigång och KvaL 34 §*, vars genomförande förutsätter intagnas närvaro innanför anstalts murar, respektive intagnas placering i behandlingshem under anstaltsliknande former.³⁴

Regeringen anförde härmed att försöksverksamheten skulle innebära en möjlighet till mera gradvis utslussning, och att ett sådant tillvägagångssätt skulle göra det möjligt att man på ett mera systematiskt sätt fångar upp och förebygger de kritiska moment som gör sig gällande i samband med frigivningen. Samtidigt menade regeringen att flera frigivningsförberedande

³¹ Prop. 1997/98:96, *Vissa reformer av påföljdssystemet*, s. 108 ff., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 5.

³² Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 5.

³³ Prop. 2000/01:76, *Från anstalt till frihet*, s. 1,11.

³⁴ *Ibid.*, 1, 13 f., 16 ff.

åtgärder som inte är möjliga att genomföra på anstalt, härmed skulle kunna vidtas för att underlätta intagnas övergång till ett liv i frihet. Dessutom anförde regeringen att inte minst viktigt i sammanhanget är den goda kontroll som kriminalvården skulle behålla över den formellt intagne, när man med fotboja övervakar om denne uppfyller sina förpliktelser under frigivningsperioden.³⁵ Enligt förslaget skulle försöksverksamheten ge möjlighet för långtidsdömda som avtjänade fängelsestraff i lägst två år att avtjäna de sista fyra månaderna av straffet i det egna hemmet före den villkorliga frigivningen.³⁶

Sammanfattningsvis innebär försöksverksamheten att de intagna får möjlighet att under en övergångsperiod leva ute i samhället, men under större kontroll och med mera stöd från frivården än vad som är fallet vid villkorlig frigivning direkt från anstalt, i syfte att främja den intagnes anpassning i samhället och att därmed förebygga återfall i brott.³⁷

De övertygande skälen bakom regeringens förslag medförde att man i Sverige den 1 oktober 2001 införde en treårig försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll som frigivningsförberedelse för intagna i anstalt, och denna användningsform erhöll namnet IÖV-utsluss.³⁸

3.4 Nya utvidgade försöksverksamheter med intensivövervakning med elektronisk kontroll

De senaste årens reformer med ledning av den viktigaste kriminalpolitiska principen, *att i största möjliga mån begränsa fängelsestraffet negativa effekter*, har visat att det gick att finna ett bärkraftigt alternativ till fängelsestraffet i form av IÖV. Dessutom har vikten att förbättra de intagnas förutsättningar att klara sig i samhället efter frigivningen allt mer uppmärksamats, och i detta syfte har förstärkta åtgärder i form av IÖV-utsluss vidtagits i samband med frigivningen. Utifrån detta konstaterade regeringen att intensivövervakning med elektronisk kontroll har visat sig vara en trovärdig alternativ till korta fängelsestraff, respektive en tillförlitlig frigivningsförberedelsemetod för intagna i kriminalvårdsanstalter.³⁹

³⁵ Prop. 2000/01:76, *Från anstalt till frihet*, s. 15 ff.

³⁶ *Ibid.*, s. 20 ff.

³⁷ *Ibid.*, s. 12., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Fängelse i frihet - En utvärdering av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 2003:4, s. 5.

³⁸ Prop. 2000/01:76, *Från anstalt till frihet*, s. 18 ff., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Fängelse i frihet - En utvärdering av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 2003:4, s. 5.

³⁹ Prop. 2004/05:34, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 12.

Samtidigt har BRÅ i sin utvärdering av IÖV-utslussförsöksverksamheten konstaterat att även om tiden för uppföljningen var kort och även om det råder en viss osäkerhet om situationen kan anses vara permanent, så är resultaten ändå positiva i jämförelse med resultat från andra undersökningar om situationen för frigivna som inte genomgått IÖV-utsluss. Enligt BRÅ: s utvärdering har förväntningarna på reformen infriats på det urval av intagna som hittills har beviljats frigivningsförberedelse i form av IÖV-utsluss. Mot denna bakgrund bedömer BRÅ att det är möjligt att utvidga målgruppen för IÖV-utsluss och att det således finns goda grunder för att regeringen skall föreslå en utvidgning av försöksverksamheten i fråga.⁴⁰ Regeringen delade åsikter med BRÅ, och anförde i sin tur att det fortfarande är allt för många intagna som frigges direkt från anstalt till livet i det fria, och att en sådan plötslig övergång där den intagne tvingas ta hela ansvaret för sin situation i regel leder till misslyckande. I samband med detta menade regeringen att det därför är påkallat att ytterligare insatser vidtas för att fler intagna skall ges möjlighet till en successiv övergång från livet i anstalt till livet i frihet.⁴¹

Därutöver har också de goda erfarenheterna som gör sig gällande i samband med den permanenta användningen av fotboja på korta fängelsestraff inspirerat regeringens utvidgningstankar. Till följd därav började regeringen undra om det vore möjligt att även utöka tillämpningen av IÖV på längre fängelsestraff än tre månader, och på så sätt ytterligare begränsa de skadliga konsekvenser som anstaltsvistelsen innebär.⁴²

Mot denna bakgrund föreslog regeringen i Prop. 2004/05:34 att tillämpningen av IÖV och frigivningsförberedelser i form av IÖV-utsluss borde utvidgas som respektive försöksverksamheter.⁴³

Den 1 april 2005 utvidgades verkställigheten med IÖV och IÖV-utsluss. Utvidgningen medförde att intensivövervakning med elektronisk kontroll som permanent alternativ till korta fängelsestraff som försöksverksamhet har utvidgats till att omfatta fängelsedomar upp till sex månader. Vidare innebär utvidgningen av försöksverksamheten med IÖV-utsluss att även intagna med minst ett och ett halvt års strafftid numera kunde ansöka om att få avtjäna upp till fyra månader med IÖV-utsluss före den villkorliga frigivningen, samt att intagna med minst två års strafftid numera kunde ansöka om att få avtjäna upp till sex månader med IÖV-utsluss, istället för tidigare fyra månader, innan de villkorligt frigges.⁴⁴

⁴⁰ Prop. 2004/05:34, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 17 ff., 22 ff.

⁴¹ *Ibid.*, s. 22.

⁴² *Ibid.*, s. 30.

⁴³ *Ibid.*, s. 12.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 12, 23 ff., 27 ff., 29-33., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 5 f., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Effekter av utslussning med elektronisk fotboja - Slutrapport om kriminalvårdens försöksverksamhet åren 2001-2004*, nr: 2005:6, s. 7.

3.5 Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll i öppen anstalt

De goda erfarenheterna av intensivövervakning med elektronisk kontroll när denna tillämpats som alternativ till korta fängelsestraff respektive som en del i frigivningsförberedelser för intagna i kriminalvårdsanstalter har lett till att regeringen i proposition 2004/05:34 föreslog att Kriminalvården borde ges i uppdrag att pröva hur denna teknik kan användas i anstalt för att kontrollera att de intagna följer de föreskrifter som gäller för verkställigheten.⁴⁵

Tanken bakom detta uppdrag var att tekniken skulle möjliggöra att personalen inte fysiskt behövde övervaka de intagna utan kunde användas på ett bättre sätt, till exempel för att hjälpa och stödja de intagna under anstaltsvistelsen eller i utslussningsfasen. Däremot påpekade regeringen särskilt i förslaget att tekniken inte får användas på ett sådant sätt att den ersätter den personliga kontakten med den intagne, eftersom den personliga kontakten mellan vårdare och intagna är den viktigaste delen i arbetet för att förbättra förutsättningarna för att den intagne efter frigivningen skall leva ett liv utan kriminalitet. Sammanfattningsvis anförde regeringen i förslaget att den elektroniska övervakningen därför, om man tillämpar den på rätt sätt, bör kunna bidra till ett bättre klimat på anstalten, eftersom personalens resurser härmed kunde inriktas mera på vårdande uppgifter, och bevakningen inte längre skulle kräva arrangemang i form av murar och låsta dörrar.⁴⁶

Samtidigt kom idén från regeringen att kriminalvården borde ges i uppdrag att bedriva en både effektivare och billigare verksamhet än hittills. Följden blev att man i Sverige år 2004 startade en så kallad *lågbudgetanstalt* belägen vid Kolmården intill Norrköping. Vårddygnskostnad vid full anstaltsbeläggning fick inte överstiga 800 kronor per intagen. Denna kostnadsram medförde att anstalten blev underbemannad, vilket i sin tur lett till att man inte kunde genomföra en tillfredställande övervakning av de intagna på anstalten. Den omständigheten att anstaltens säkerhet var i akut behov av förbättring för att vara en fungerande anstalt, medförde att regeringens förslag om att på försök införa fotboja på anstalt i övervakningssyfte blev alltmer aktuell.⁴⁷

⁴⁵ Prop. 2004/05:34, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 36 ff., Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 47 ff., Mrdja, Anders, *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 5 f.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Mrdja, Anders, *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 6 f.

Det hela resulterade i att den 1 april 2005 genom ett riksdagsbeslut infördes intensivövervakning med elektronisk kontroll i Sverige i form av en femårig försöksverksamhet på den öppna lågbudgetanstalten Kolmården.⁴⁸

⁴⁸ Mrdja, Anders, *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 6 f.

4 IÖV och IÖV-utsluss

4.1 Materiella bestämmelser och praktisk utformning

4.1.1 Lagar på området

Tillämpningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll som alternativ till korta fängelsestraff regleras främst i Lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll (IövL), samt i Förordningen (1994:1060) om intensivövervakning med elektronisk kontroll (IövF). Dessutom har Kriminalvården i syfte att detaljreglera användningen av fotboja utfärdat föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll, som i förnyad version återfinns i KVVFS 2006:19. Före riksdagsbeslutet om upphörandet av frigivningsförberedelser med intensivövervakning med elektronisk kontroll har denna utslussverksamhet jämväl reglerats i det ovan nämnda bestämmelserna, och har även kompletterats med regler i Lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, samt med kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om verkställighet i anstalt KVVFS 2005:02.⁴⁹

4.1.2 Fotbojans funktion

Intensivövervakning med elektronisk kontroll består av tre delar. Den första delen utgörs av en sändare som är själva fotbojan, och som den övervakade bär runt fotleden.

Fotbojans utformning och storlek

Den andra delen är en mottagare som installeras i den övervakades bostad genom att den kopplas till bostadstelefonen, som i sin tur genom telenätet

⁴⁹ Eriksson, Charlotta, *Elektronisk intensivövervakning - en frälsare eller ett bländverk på den kriminalpolitiska scenen?*, Examensarbete vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2005, s. 43.

ansluts till en riksomfattande databas som utgör den tredje delen i övervakningssystemet.⁵⁰

Fotbojans enda funktion är att kontrollera om personen befinner sig i hemmet eller inte. Om den övervakade lämnar eller kommer till bostaden under tider som inte överensstämmer med det uppgjorda tidsschemat som han eller hon skall följa enligt verkställighetsplanen, eller avlägsnar sig längre från mottagaren än sändarens räckvidd, vilket innefattar bostadens inre utrymme och yttre ytor som balkong eller altan, går ett larm till centraldatorn om det inträffade.⁵¹ Dessutom är fotbojan konstruerad så att den är rörelsekänslig och om någon av de övervakade skulle avlägsna fotbojan själv eller skulle försöka avlägsna den, går det återigen ett larm till centraldatorn och personen i fråga blir upptäckt inom kort. I sådana fall blir den jourhavande tjänstemannen omedelbart underrättad om att larmet har gått, vilket i praktiken innebär att den övervakade har begått regelbrott, och överträdelsena av denna art leder då till att kriminalvården vidtar erforderliga åtgärder.⁵² De erforderliga åtgärderna på grund av regelbrott beskrivs längre fram i framställningen i ett annat sammanhang.

4.1.3 Verkställighet av IÖV

4.1.3.1 Verkställighetsförutsättningar för IÖV

Av IövL framgår att den som i dag döms till ett fängelsestraff på högst sex månader kan komma ifråga att verkställa hela straffet med intensivövervakning med elektronisk kontroll.⁵³

När en domstol underrättar den som dömts till fängelse i högst sex månader om utgången av målet, skall domstolen även skriftligen informera den dömde om hans eller hennes möjligheter att i stället avtjäna straffet med fotboja.⁵⁴ Senare ankommer det på frivården att ta kontakt med samtliga dömda vars domar överensstämmer med kriterierna för IÖV, för att grundligt upplysa dem om innebörden av straffverkställigheten med fotboja.⁵⁵ Efter detta skall den dömde, om han eller hon finner det lämpligt, skriftligen ansöka hos frivården inom vars område han eller hon är bosatt

⁵⁰ Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 16, Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 7.

⁵¹ Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 16, Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 7., Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll, KVVFS 2006:19, s. 6.

⁵² Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 16, Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 7.

⁵³ 1 § IövL, KVVFS 2006:19, s. 1.

⁵⁴ 1 § IövF, KVVFS 2006:19, s. 2.

⁵⁵ 10 § IövL, KVVFS 2006:19, s. 2.

om att få avtjäna det utdömda straffet utanför anstalt i form av intensivövervakning med elektronisk kontroll.⁵⁶ Den dömdes ansökan överlämnas i sin tur till den regionala behöriga Kriminalvården, som prövar frågan om den dömda skall få undergå verkställighet av dom på fängelse med fotboja.⁵⁷ Kriminalvårdens beslut i frågan om verkställighet av straffet utanför anstalt får överklagas hos allmän domstol, men dessförinnan skall Kriminalvården i fråga ges tillfälle att ompröva sitt eget beslut på grund av ärendets förvaltningsrättsliga karaktär.⁵⁸ När Kriminalvården beviljar verkställigheten i form av IÖV för den dömda är det den lokala frivården som ansvarar för verkställigheten, men innan Kriminalvården fattar ett sådant beslut skall frivården företa en utredning om personen som ansökte om IÖV för att försäkra sig att inga juridiska, praktiska och personliga hinder föreligger för verkställigheten. Således skall det av utredningen framgå om förutsättningar att bevilja ansökan om verkställighet föreligger.⁵⁹

Bland de juridiska hinder som gör att det inte kan bli aktuellt med intensivövervakningen kan man anföra följande: Ansökan om IÖV får inte bifallas på fängelsestraff som ådömts enligt 28 kap. 3 § brottsbalken

- om den dömda skall avtjäna fängelse i högst sex månader⁶⁰,
- om den dömda är häktad eller intagen i anstalt av någon annan anledning än för verkställighet av det straff som ansökan avser⁶¹,
- om den dömda tidigare har undergått verkställighet av ett fängelsestraff med fotboja, och det inte efter verkställighetens slut förflutit en period av minst tre år under vilken den dömda inte begått något brott som föranlett strängare påföljd än böter⁶²,
- om den dömda är en utlänning som skall utvisas eller avvisas ur landet⁶³,
- om det utdömda fängelsestraffet är ett förvandlingsstraff för böter⁶⁴,
- om den dömda har förverkat sin villkorliga frigivning som beslutats av övervakningsnämnden enligt 26 kap. 19 § brottsbalken⁶⁵,
- om det är fråga om domar som meddelats före den 1 maj 1994⁶⁶,
- om den utdömda påföljden är slutna ungdomsvård enligt lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård.⁶⁷

⁵⁶ 2 § 1 st. IövL, KVVFS 2006:19, 2 § 1 st.

⁵⁷ 9 § 1 st. IövL,

⁵⁸ 9 § 2 st. IövL, 9a § 1 st. IövL.

⁵⁹ KVVFS 2006:19, 3 §., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 6.

⁶⁰ 1 § IövL, KVVFS 2006:19, s. 1.

⁶¹ 2 § 1 st. IövL., KVVFS 2006:19, s. 1.

⁶² 2 § 2 st. IövL., KVVFS 2006:19, s. 1.

⁶³ KVVFS 2006:19, 1 §.

⁶⁴ KVVFS 2006:19, s. 1.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

Det praktiska hindret innebär att den dömda saknar en lämplig bostad, som återfinns som ett centralt förutsättningskrav för IÖV-verkställighet. Av detta följer att en förutsättning för intensivövervakning är att den dömda har tillgång till en *permanent bostad med fungerande elektricitet och helst tillgång till fast telefoni*. Dessutom kan även tillfälligt boende hos till exempel vänner eller släktingar accepteras, och likaså kan elansluten husbåt eller husvagn som utgör den dömdes stadigvarande boplats godtas som lämplig bostad, men däremot inte boende på hotellrum, eftersom hotellrummet inte kan anses som en permanent bostad. Ifall den dömda skulle sakna fast telefoni, ankommer det först på den dömda att anskaffa en sådan, men om detta inte är möjligt kan frivården medverka till att den dömda får tillgång till en telefon som är anpassad för IÖV-verkställighet.⁶⁸

Bland personliga hinder mot IÖV-verkställighet kan man för det första anföra omständigheten att den dömda saknar någon form av *sysselsättning under den planerade verkställighetstiden*, vilket i sin tur också uppställts som ett förutsättningskrav för IÖV-verkställighet.⁶⁹ Själva avsikten med sysselsättningskravet under verkställighetstiden är att IÖV inte skall ta formen av ”husarrest”, och att den elektroniska övervakningen inte skall ersätta den mänskliga kontakten.⁷⁰ Med andra ord skall den dömda för att få verkställa straffet med fotboja inneha en av kriminalvården accepterad sysselsättning under hela verkställighetstiden. Den dömdes sysselsättning får härmed utgöras av hans eller hennes ordinarie förvärvsarbete eller studier, och i de fall den dömda saknar sådan sysselsättning bör frivården särskilt anordna en sysselsättning till honom/henne, en sysselsättning som oftast har karaktär av ideellt arbete.⁷¹ Vidare skall sysselsättningens omfattning motsvara minst halvtid, och bör inte överstiga 40 timmar per vecka.⁷² Dessutom skall sysselsättningskravet enligt kriminalvårdens bestämmelser kompletteras med minst en annan aktivitet som avser antingen behandling, deltagande i frivårdens påverkansprogram eller andra rehabiliterande program.⁷³

Det andra personliga hindret mot IÖV-verkställighet kan man söka i den dömdes karaktärsdrag. Enligt kriminalvårdens bestämmelser skall den dömda *under verkställighetstiden fullständigt avhålla sig från användningen av beroendeframkallande medel och dopningsmedel*.⁷⁴ Således skall frivården utreda om och i vilken utsträckning den dömda som ansökte om IÖV använder alkohol, narkotika, andra berusningsmedel samt läkemedel som klassas som narkotika, för att kunna göra en bedömning av den dömdes förmåga att hantera verkställigheten utan missbruk och risk därtill.⁷⁵

⁶⁸ KVVFS 2006:19, s. 6.

⁶⁹ Ibid. s. 6 ff.

⁷⁰ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 15.

⁷¹ KVVFS 2006:19, s. 6.

⁷² Ibid. s. 8., KVVFS 2006:19, 6 §.

⁷³ KVVFS 2006:19, s. 6.

⁷⁴ KVVFS 2006:19, 4, 16 §§.

⁷⁵ Ibid., KVVFS 2006:19, s. 3 ff.

Vid gravt missbruk är det uppenbart orealistiskt att tänka sig att den dömda kommer att följa det nämnda förbudet mot missbruk, och därmed framstår då IÖV-verkställighet inte som en möjlighet. Däremot bedöms ett missbruk av mindre grad i regel inte som en större risk för överträdelse av kriminalvårdens förbudsföreskrift mot missbruk, och därmed brukar IÖV beviljas för en sådan målgrupp, samtidigt som de genomgår olika rehabiliteringsprogram i samband med verkställigheten.⁷⁶ Dessutom skall frivården i dess utredning om den dömdes karaktärsdrag försäkra sig om att *risken till en fortsatt kriminell verksamhet* under verkställighetstiden inte framstår som överhängande, samt att *risken för avvikelser i övrigt* och *risken för avbrott av verkställigheten* ligger på en acceptabel nivå.⁷⁷

De övriga personliga hinder mot IÖV är *avsaknad av samtycke från den dömdes sammanboende till IÖV-verkställighet i det gemensamma hemmet*, och likaså omständigheten att både *brottsoffret och den dömda tillhör samma hushåll*. Enligt kriminalvårdens föreskrifter får den dömda inte avtjäna påföljden i bostaden om inte samtliga personer över 18 år som tillhör hushållet lämnar sitt samtycke därtill, och om brottet som ansökan avser har begåtts mot någon sammanboende bör IÖV inte heller medges, även om den drabbade sammanboende medger detta.⁷⁸

Utifrån det sagda kan man sammanfattningsvis anföra att om frivården i sin utredning konstaterar att samtliga förutnämnda hinder mot verkställigheten inte föreligger, och att det i övrigt föreligger villkor för att den dömda avtjänar straffet med fotboja, skall den behöriga kriminalvården bevilja ansökan om IÖV. Därefter skall frivården upprätta en individuellt anpassad verkställighetsplan för personen som ansökt om IÖV, i syfte att uppnå det allra bästa resultatet med verkställigheten.⁷⁹

4.1.3.2 Verkställighetens innebörd

Den som verkställer straffet med fotboja är att betraktas som frihetsberövad, och därmed innebär själva verkställigheten att den dömda förbjuds att lämna sin bostad annat än för vissa av frivården bestämda ändamål och på särskilt angivna tider. Sådana ändamål kan vara förvärvsarbete, samhällstjänstliknande arbete, studier, vård, behandling, deltagande i frivårdens påverkansprogram, restid till och från aktiviteter, nödvändiga inköp och liknande.⁸⁰ Frivården medger normalt också två timmars utevistelse per dag under den första månaden av verkställighetstiden i de fall den dömda inte har någon annan aktivitet utanför hemmet under samma dag. Dessutom bör under den andra månaden av verkställigheten utevistelsen under aktivitetsfri dag utökas så att den uppgår till tre timmar per dag och

⁷⁶ KVVFS 2006:19, s. 5.

⁷⁷ Ibid. s. 3 f., KVVFS 2006:19, 4 §.

⁷⁸ KVVFS 2006:19, s. 3., KVVFS 2006:19, 5 §.

⁷⁹ Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 6.

⁸⁰ 3, 8 §§ IöVL., KVVFS 2006:19, 8 §., Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 16., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 14.

under den tredje och fjärde månaden till högst sex timmar per dag, men sådana utevistelser får endast medges två dagar per vecka.⁸¹ Vidare skall den dömde under verkställighetstiden underkasta sig kontroller från frivården.⁸²

Kontrollen att den dömde vistas i hemmet sker i väsentlig utsträckning med själva fotbojan, men kontrollen sker också i form av frivårdsrepresentanternas oanmälda hembesök flera gånger i veckan och genom telefonkontakt med den dömde. Vidare sker kontrollen i form av frivårdskontrollanternas sysselsättningsplatsbesök minst en gång i veckan och på obestämda tider. Dessutom kompletteras kontrollen på sysselsättningsplatsen genom att frivården utser en kontaktperson som arbetar på sysselsättningsplatsen ifråga, för att denne skall kontrollera den dömdes förhållningssätt till de verkställighetsregler som frivården uppställt för respektive sysselsättningsplats. Det sagda innebär att kontaktpersonen på arbetsplatsen skall ha i uppgift att vaka över den dömde så att denne efterlever alkohol- och narkotikaförbudet, samt passar och håller sig till de tider under vilka han eller hon skall komma till jobbet, vara på jobbet och gå från jobbet, och vid eventuella överträdelser och misskötsamhet skall kontaktpersonen i fråga omedelbart kontakta frivården om det inträffade.⁸³ Under nämnda kontrollbesök, eller i övrigt när det bedöms påkallat, är den dömde på anmaning av frivårdens tjänsteman skyldig att lämna utandningsprov för att man skall kunna kontrollera den dömdes avhållsamhet från alkoholkonsumtion. Vidare används urinprov och även blodprov för att kontrollera den dömdes drogfrihet, men blodprov bör enbart avkrävas i undantagsfall och får endast utföras av därtill behörig personal inom hälso- och sjukvården.⁸⁴

4.1.4 Verkställighet av IÖV-utsluss

4.1.4.1 Verkställighetsförutsättningar för IÖV-utsluss

Frigivningsförberedelser för intagna i kriminalvårdsanstalter i form av intensivövervakning med elektronisk kontroll har som jag tidigare nämnt avskaffats från och med den 1 januari 2007, men dessförinnan kunde intagna med minst ett och ett halvt års strafftid ansöka om att få avtjäna upp

⁸¹ KVVFS 2006:19, s. 8.

⁸² KVVFS 2006:19, 8 §., Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 16., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 14.

⁸³ KVVFS 2006:19, 8 §., Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 16., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 14 ff.

⁸⁴ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 14., KVVFS 2006:19, 16, 17, 18 §§., KVVFS 2006:19, s. 17.

till fyra månader med IÖV-utsluss före den villkorliga frigivningen, och intagna med minst två års strafftid upp till sex månader.⁸⁵

Det ankom på anstaltspersonalen att under den sista tiden av det långa fängelsestraffet informera den intagne om hans eller hennes möjlighet att genomgå frigivningsförberedelser med intensivövervakning med elektronisk kontroll i det egna hemmet före den villkorliga frigivningen.⁸⁶ Därefter skulle den intagne skriftligen ansöka om IÖV-utsluss, och ansökningen ifråga ingavs till den anstalt där den intagne avtjänade de långa fängelsestraffet.⁸⁷ Sedan vidarebefordrades ansökningen till den behöriga regionala kriminalvården, som i sin tur prövade frågan om den intagne kunde få genomgå IÖV-utsluss.⁸⁸ Som i fallet med IÖV-verkställighet ankom det även här på den lokala frivården inom vars område den intagne hade sin bostad att före kriminalvårdens beslut i ärendet företa en utredning om existensen av eventuella hinder mot IÖV-utsluss.⁸⁹

Själva utredningen skulle visa på den intagnes individuella behov i samband med IÖV-utsluss, samtidigt som samhällsskyddsaspekten därtill särskilt skulle beaktas och vägas mot sådana behov. Således skulle frivårdens utredning som i fallet med IÖV-verkställighet omfatta den intagnes bostads- och sysselsättningssituation, samt dennes vård- och behandlingsbehov, och hans eller hennes motivation för genomförandet av utslussningsåtgärder med beaktande av risken för återfall i brott och annan misskötsamhet.⁹⁰ För närmare innebörd av dessa dåvarande praktiska och personliga verkställighetsförutsättningarna för IÖV-utsluss före avskaffandet av denna utslussningsform vill jag hänvisa till avsnitt 4.1.3.1., eftersom de till sin karaktär i allt väsentligt överensstämde med de där beskrivna personliga och praktiska verkställighetsförutsättningarna för IÖV.

Slutligen, när frivården i sin utredning som i fallet med IÖV konstaterade att samtliga verkställighetsförutsättningar för beviljandet av IÖV-utsluss förelåg, då skulle den behöriga regionala kriminalvården bevilja ansökan om IÖV-utsluss. Sedan skulle frivården upprätta en individuellt anpassad verkställighetsplan för personer som ansökte om IÖV-utsluss, i syfte att därmed uppnå det allra bästa utslussningsresultatet för dessa långtidsdömda personer.⁹¹

⁸⁵ 33 a § 1 st. KvaL., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 5 f.

⁸⁶ KVVFS 2005:2, 1 § 11 kap., 33 § KvaL.

⁸⁷ KVVFS 2005:2, 3 § 11 kap.

⁸⁸ Kriminalvårdens informationsblad till anhöriga och arbetsgivare om utslussning från anstalt med IÖV-utsluss.

⁸⁹ 33 § KvaL., Kriminalvårdens informationsblad till anhöriga och arbetsgivare om utslussning från anstalt med IÖV-utsluss.

⁹⁰ 33 § KvaL., Kriminalvårdens informationshäfte om särskilda utslussningsåtgärder.

⁹¹ 33 §, 33 a § 1 st. KvaL., Kriminalvårdens informationsblad till anhöriga och arbetsgivare om utslussning från anstalt med IÖV-utsluss.

4.1.4.2 Verkställighetens innebörd

Angående verkställighetsinnebörden av IÖV-utsluss, kan jag anföra att denna med undantag av de utevistelsemöjligheterna som fanns för klienterna, identiskt överensstämde med den tidigare beskrivna innebörden av IÖV-verkställighet, och därmed återigen i syfte att undvika onödiga upprepningar vill jag hänvisa till avsnitt 4.1.3.2. I och med detta kommer jag här enbart att presentera vilka utevistelsemöjligheter hade klienter som genomgick IÖV-utsluss. Den fria tiden med IÖV-utsluss uppgick till en början till högst sex timmar per vecka, men utökades successivt med två timmar varje månad upp till högst tolv timmar per vecka. Dessutom hade klienterna även rätt till ett permissionsliknande verktyg som kallades "utökad frivillig aktivitet". Det innebar att respektive klient med IÖV-utsluss kunde beviljas fri tid under ett dygn varje månad med möjlighet att övernatta på annan plats.⁹²

4.1.5 Varför har man avskaffat IÖV-utsluss

Den 1 januari 2007 trädde nya regler om utslussning från anstalt i kraft. Lagändringen innebar att försöksverksamheten med IÖV-utsluss upphörde, och två nya utslussningsalternativ infördes: halvvägshus och utökad frigång.⁹³

Utökad frigång innebär att den dömda under kontrollerade former avtjänar den sista delen av fängelsestraffet i hemmet, och är det alternativ som mest liknar IÖV-utsluss. Vidare skall den dömda under utslussningstiden utföra arbete, delta i undervisning eller utbildning, få behandling eller delta i särskilt anordnad verksamhet. Utökad frigång är dock en mer flexibel utslussningsform än IÖV-utsluss. Huvudregeln är att utgångsförbudet ska kontrolleras elektroniskt genom så kallad fotboja, men om klienten motsvarar förväntningarna och sköter verkställigheten så kan den fria tiden utökas successivt. Så småningom kan villkoren om elektronisk övervakning upphöra helt, dock tidigast efter två tredjedelar eller minst två månader av den utökade frigången. I sådana fall sker dock kontroller på annat sätt, till exempel genom hembesök och telefonkontroller. Utökad frigång får beviljas tidigast när halva strafftiden, dock minst tre månader, har avtjänats. I praktiken innebär detta att målgruppen i princip består av personer med minst sex månaders fängelse, en mycket vidare målgrupp än för IÖV-utsluss. För långtidsdömda gäller att utslussningen normalt bör pågå upp till ett års tid och som längst ett och ett halvt år om flera åtgärder kombineras.⁹⁴

⁹² Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Effekter av utslussning med elektronisk fotboja - Slutrapport om kriminalvårdens försöksverksamhet åren 2001-2004*, nr: 2005:6, s. 16., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Delrapport 2*, nr: 2007:1, s. 18.

⁹³ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Slutrapport*, nr: 2007:19, s. 16.

⁹⁴ *Ibid.*, Informationen är hämtad från Kriminalvårdens hemsida. Direktlänk: http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral___4574.aspx

Kraven som omgärdat IÖV-utsluss har dock varit stränga, vilket torde ha varit ett av skälen till att många intagna som tillhörde målgruppen inte ansökte om detta utslussningsalternativ. Följden blev att detta i flera hänseenden välfungerande utslussningsalternativ underutnyttjades. Underutnyttjandet ifråga var en av de anledningar som ledde till avskaffandet av IÖV-utsluss.⁹⁵ Den andra anledningen som ledde till avskaffandet av IÖV-utsluss är som jag redan nämnde förändringar i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt. I och med den nya lagen har man infört ett så kallat "Förmånssystem" inom den svenska kriminalvården. Förmånssystemet används för att påverka mänskligt beteende i positiv riktning, för att ge effekter i form av ökad skötsamhet. Detta i sin tur ger kriminalvården större möjligheter än förr att arbeta med positiv och negativ förstärkning utifrån de intagnas beteende. I praktiken innebär det sagda att intagna erhåller belöningar under straffverkställighetstiden i anstalten och likaså i utslussningsfasen, för att därmed motiveras till ökad skötsamhet under respektive verkställigheter.⁹⁶ Ett konkret exempel på detta förmånssystem återfinns vi i det nya ovan beskrivna utslussningsalternativets verkställighetsplansföreskrift. Där föreskrivs att utgångsförbudet ska kontrolleras elektroniskt genom så kallad fotboja, men om klienten motsvarar förväntningarna och sköter verkställigheten så kan den fria tiden utökas successivt och så småningom kan villkoren om elektronisk övervakning upphöra helt.⁹⁷ Ett sådant förmånssystem kan man omöjligt genomföra med IÖV-utsluss, eftersom frigivningsförberedelsen i form av intensivövervakning med elektronisk kontroll enligt ordets rätta mening och likaså enligt dess verkställighetsplan förutsätter *en intensiv* eller rättare sagt *en oavbruten* övervakning av den intagne under hela utslussningsfasen. Då IÖV-utsluss inte kunde tillgodose det nya kravet i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, var det naturligt att avskaffa det.

Personligen ställer jag mig tveksam till förmånssystemets utformning och ifrågasätter dess förutsättningar att fungera i praktiken. Syftet med frigivningsförberedelsen är att minska risken för återfall i brott och att underlätta de intagnas återanpassning i samhället. Dessutom är det allmänt känt att det är just omständigheterna i samband med frigivningen från anstalten som har den största betydelsen när det gäller risken för återfall i brott. Därmed anser jag att en friare övergång, närmare bestämt utan en intensiv kontroll av de intagna i den känsligaste perioden, inte lever upp till syftet med frigivningsförberedelsen eftersom det inte möjliggör en successiv övergång till det fria livet. Istället anser jag att de intagna härmed i större omfattning utsätts för omedelbar stress, vilket friheten för långtidsdömda personer i regel innebär, och att detta i sin tur kan äventyra de intagnas återanpassning i samhället. Om jag nu skall ifrågasätta mig själv med påståendet att de intagna under respektive verkställigheter tack vare förmånssystemet kommer att visa på en så pass hög grad av skötsamheten

⁹⁵ Informationen är hämtad från Brottsförebyggande Rådets hemsida. Direktlänk: http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=5&id=202&full=true

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Informationen är hämtad från Brottsförebyggande Rådets hemsida. Direktlänk: http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=5&id=202&full=true

att en fortsatt intensiv kontroll av dem närmast skulle framstå som överflödig, så skulle jag vilja bemöta detta påstående med att säga att det är ingen som för närvarande med säkerhet vet hur förmånssystemet kommer att fungera inom den svenska kriminalvården. Möjligtvis skulle denna fråga kunna besvaras av experter med särskilda kunskaper om kognitiva beteendeterapeutiska tekniker, men det rätta svaret låter nog vänta på sig ända fram till kommande kriminalpolitiska undersökningsresultat av förmånssystemets praktiska funktionsduglighet. Jag vidhåller härmed att IÖV-utsluss var ett bättre frigivningsförberedelsealternativ än vad jag utifrån ovan anförda resonemang befarar att den utökade frigången kommer att bli. Slutligen vill jag anförda i sammanhanget att jag dessutom är övertygad om att den kommande presentationen av de fördelar som nyttjandet av IÖV-utsluss medför för staten, den intagne och tredje man, kommer att ge läsaren ytterligare förståelse för min negativa inställning till beslutet om avskaffandet av IÖV-utsluss.

4.2 IÖV-verkställighetens trovärdighet, samt fördelar och nackdelar med ökad användning av IÖV

4.2.1 Ekonomiska aspekter

Som jag inledningsvis nämnde var ekonomiska aspekter vid sidan av humanitära aspekter ett av de grundläggande skälen bakom införandet av fotboja i Sverige.⁹⁸ Närmare bestämt, det ökande fångtalet i Sverige har i sin tur på grund av fängelsevistelsens kostsamhet orsakat stora samhällsekonomiska kostnader, och denna omständighet har medfört att man i Sverige önskade finna ett trovärdigt alternativ till fängelsestraffet, ett alternativ som skulle vara mindre resurskrävande än själva fängelset.⁹⁹

Om de som verkställer straffet med IÖV i stället hade fått verkställa straffet i fängelse så hade de företrädesvis verkställt detta vid landets öppna kriminalvårdsanstalter, vilket i sig är väldigt resurskrävande eftersom man måste ordna med mat och vårdplats till de intagna, och eftersom även kostnader för personal som skall övervaka dessa intagna kommer in i kostnadsberäkningen.¹⁰⁰ Enligt frivårdsinspektören Siv Nilhag är idag den sammanlagda vårddygnskostnaden på en öppen anstalt lika med cirka 1700 kronor, och om man jämför denna kostnad med dygnskostnaden för IÖV som endast uppgår till cirka 600 kronor, så kan man se stora ekonomiska

⁹⁸ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 9.

⁹⁹ Ibid., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 7.

¹⁰⁰ Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 7.

skillnader.¹⁰¹ Siv Nilhag har dessutom påpekat att kostnader för IÖV minskar ytterligare ju fler personer som får möjlighet att påbörja verkställigheten av fängelsestraffet i form av IÖV.¹⁰² Utifrån sådana ekonomiska skillnader, vilka visade sig redan vid införandet av IÖV i Sverige menade många aktörer på det straffrättsliga området, att genom att man använder IÖV kan man i rimlig utsträckning tillgodose det straffrättsliga syftet med fängelsestraffet och samtidigt hushålla med statens resurser.¹⁰³ Ett sådant hushållningstankesätt med statens resurser i verkställighetsprocessen har sedan fotbojans införande i Sverige 1994 fram till idag resulterat i att närmare 40 000 utdömda fängelsestraff fick verkställas i form av IÖV. Enligt Kriminalvårdens beräkning innebär detta att den hittills samlade kostnadsminskningen för fotboja jämfört med fängelse närmar sig en miljard kronor, och härmed konstaterar Kriminalvården att det står klart att IÖV är en betydligt billigare verkställighetsform än fängelse.¹⁰⁴

De ekonomiska konsekvenserna av IÖV begränsar sig inte enbart till kriminalvårdens kostnader för själva verkställigheten av det utdömda fängelsestraffet. Det finns även andra betydelsefulla samhällsekonomiska och privatekonomiska inslag med IÖV. Som ett exempel på sådana inslag kan man nämna att de som verkställer fängelsestraffet i form av IÖV kan fortsätta sitt ordinarie arbete och därmed behålla sina vanliga inkomster. Denna möjlighet att fortsätta med det ordinarie arbetet under verkställighetstiden förhindrar inkomstbortfall för de dömda, och samtidigt kommer en del av denna förtjänst staten till godo i form av skatt.¹⁰⁵ Som ett annat exempel på sådana samhällsekonomiska och privatekonomiska fördelar med IÖV kan man anföra att IÖV förhindrar fängelsestraffets negativa bieffekter även mot tredje man, närmare bestämt den dömdes sammanboende. Genom att den dömda behåller sitt ordinarie arbete under verkställighetstiden begränsas behovet av ekonomiskt stöd från socialtjänsten till sammanboende, och därmed sparas ytterligare resurser med inte obetydliga belopp.¹⁰⁶ En tredje fördel med IÖV utifrån samhällsekonomiskt perspektiv är att den dömda, om det är motiverat med

¹⁰¹ Telefonintervju med frivårdsinspektören Siv Nilhag på frivården i Malmö är publicerad i *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats skriven av Anders Mrdja inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 7.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 9 f., 13., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 8.

¹⁰⁴ Informationen är hämtad från Kriminalvårdens hemsida. Direktlänk: http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_NewsArticle___5027.aspx.

¹⁰⁵ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 43 f., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 8.

¹⁰⁶ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 13, 44., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 9.

hänsyn till hans möjlighet att erhålla inkomst under verkställigheten, skall erlægga en avgift om 50 kr per dag, dock högst upp till 6000 kronor, till Brottsoffermyndigheten.¹⁰⁷

Däremot är vissa forskare på den straffrättsliga arenan negativt inställda mot en ökad användning av IÖV och menar att en ökad användning av IÖV leder till större kostnader än vad kostnader för verkställigheten av straffen i anstalter för närvarande är. Förklaringen till ett sådant resonemang är att IÖV som tidigare nämnts skall kombineras med olika obligatoriska påverkningsprogram under verkställighetstiden, och följderna blir att kostnaderna för sådana aktiviteter i slutändan kommer att överstiga kostnader för verkställighet av fängelsestraffet i anstalter.¹⁰⁸

4.2.2 Sociala och psykologiska aspekter

Det andra grundläggande syftet bakom införandet av fotboja i Sverige var att finna en verkställighetsform till fängelsestraff som inte skulle vara förknippad med fängelsets negativa verkningar. En verkställighetsform som skulle utgöra ett bekräftigt alternativ till fängelse, vara i princip lika ingripande som fängelse vad gäller att begränsa den dömdes rörelsefrihet, samtidigt som den dömdes återfallsbenägenhet skulle förebyggas med särskilda rehabiliterings- och stödåtgärder och social anpassning därtill främjas.¹⁰⁹

Fängelsestraffet kan närmast beskrivas som ett ofrånkomligt och nödvändigt inslag i straffsystemet. Samtidigt är det allmänt känt att fängelsestraffet kan få oönskade bieffekter på den dömdes psykologiska hälsa och hans eller hennes sociala ställning i samhället.¹¹⁰

Brottsförebyggande rådet bedömer i sina studier om IÖV att man genom att tillämpa IÖV kan man tillgodose det straffrättsliga syftet med fängelsestraffet, men samtidigt undvika fängelsestraffets negativa effekter, eftersom den dömda fortfarande befinner sig i det öppna samhället.¹¹¹ Enligt BRÅ-s studier anses IÖV vara minst lika ingripande som fängelse eftersom den begränsar den dömdes rörelsefrihet med en jämförbar kontroll som förekommer i anstalt. Dessutom kan IÖV i vissa avseenden betraktas till och med som en strängare straffverkställighetsform än själva anstaltsvistelsen. Konsekvensen av misskötsamhet kan vara ett exempel därpå. Alkoholkonsumtion, avvikande eller annan allvarlig misskötsamhet under IÖV-verkställighet medför omedelbart förpassning till anstalt, vilket

¹⁰⁷ 5 § IöVL.

¹⁰⁸ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 11., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 9.

¹⁰⁹ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 9 f.

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 5.

¹¹¹ *Ibid.*, s. 10.

oftast torde vara en mer ingripande åtgärd än de 5 till 10 dagars förlängd verkställighet som normalt blir följden av samma regelöverträdelser begångna i anstalt. Ett annat exempel kan vara att de som verkställer upp till högst sex månaders strafflängder i anstalten vanligtvis har rätt till regelbundna normalpermissioner med full rörelsefrihet, vilket inte förekommer bland dem som verkställer straffet med IÖV. Ytterligare ett exempel kan vara att de som verkställer straffet i form av IÖV regelmässigt avkrävs utandningsprov två till tre gånger i veckan, vilket också normalt inte är fallet vid verkställighet i anstalt.¹¹²

I en undersökning som genomfördes av BRÅ har man velat besvara frågan om IÖV är att anses som lindrigare eller som strängare straffverkställighetsform än fängelse. De som torde vara bäst rustade för att göra en sådan jämförelse var utan tvivel en begränsad grupp av dömda med tidigare fängelseerfarenheter. De uppgav i hög utsträckning att de ansåg att IÖV var en stängare straffverkställighetsform än fängelse, men trots detta anförde 90 % av dem att de troligen eller helt säkert återigen skulle ha valt IÖV framför verkställighet i anstalt ifall de döms på nytt.¹¹³ Vidare är det även värt att nämna i sammanhanget att en annan studie som också genomfördes av BRÅ, visar på att avbrott på grund av brottslighet under IÖV-verkställighet är en mycket ovanlig företeelse.¹¹⁴

Samtidigt det obligatoriska kravet att den dömda skall i samband med IÖV-verkställighet genomgå individuellt anpassade påverkansprogram som företrädesvis allmänna brotts- och missbruksrelaterade program, talar för att man med IÖV inte enbart vill kontrollera den dömda och beskära hans eller hennes rörelsefrihet på ett sätt som går att jämföra med verkställighet i anstalt, utan att man i lika hög grad vill tillgodose det gällande straffrättsliga syftet med frihetsberövandet. Det sagda innebär att man vill komma åt de orsaker som motiverar den dömdes brotliga beteende i syfte att förebygga återfall i brott och att därmed främja den dömdes sociala anpassning.¹¹⁵

Utifrån en tvåårig svensk studie angående återfallsbenägenheten har man försökt besvara frågan om IÖV kan ha en mera avhållande effekt på återfall i brott än fängelse. Återfallanalysen baserades på drygt 600 dömda som fick genomgå IÖV. Återfallsbenägenheten hos denna grupp jämfördes med återfallsbenägenheten hos en grupp så kallade "tvillingar" som i stället fick verkställa straffet i anstalt. För varje enskild IÖV-klient togs fram en

¹¹² Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 5, 10., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 9 f.

¹¹³ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 39., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 10.

¹¹⁴ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 26.

¹¹⁵ Ibid., s. 23., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Delrapport 2*, nr: 2007:1, s. 9.

tvilling, det vill säga en person av samma kön, i samma ålder, bosatt i samma typ av kommun, med samma nationalitet, och med samma grad och art av tidigare kriminalitet och fängelseerfarenhet som den som fick verkställa straffet med IÖV. Vidare var tvillingen dömd för samma typ av brottslighet i den aktuella domen, till samma straff och samma år som IÖV-klienten. Generellt sett visade återfallanalysen att återfallsbenägenheten är ungefär densamma oavsett om man verkställer straffet med IÖV eller i fängelse. Samtidigt tydde dock resultaten på att IÖV kan ha en återhållande effekt på återfall i rattfylleribrottet.¹¹⁶

Dessutom, i syfte att självständigt undersöka påståendet om att fotboja i dess tillämpning tillgodoser det straffrättsliga syftet som följer av det utdömda fängelsestraffet, har jag i samband med mitt senaste föredrag om intensivövervakning med elektronisk kontroll som jag i skrivande stund för tredje gången haft äran att framföra för studenter på juridiska fakulteten i Lund, ställt följande enkätfråga: ”Anser ni att fotboja i dess tillämpning kan tillgodose det straffrättsliga syftet som följer av det utdömda fängelsestraffet?” Enkäten besvarades av hela klassen, närmare bestämt av sjutton studenter på fördjupningsterminen inom straff- och processrätt, och samtliga studenter lämnade därvid ett jakande svar på den ställda frågan.

Utifrån BRÅ:s studier, den tvååriga återfallsanalysen angående IÖV i Sverige och den genomförda enkäten bland den förvisso fåtaliga gruppen av juriststudenter kan man konstatera, att genom att tillämpa fotbojan kan man tillgodose det straffrättsliga syftet som följer av det utdömda fängelsestraffet, men samtidigt undvika fängelsestraffets negativa effekter.

Samtidigt som straffverkställigheten i form av IÖV undviker fängelsevistelsens negativa effekter, skapas sociala och psykologiska fördelar för den dömda och för tredje man. Den centrala omständigheten som möjliggör att IÖV-verkställighet skapar både sociala och psykologiska fördelar, är omständigheten att straffet verkställs i det öppna samhället. I och med detta kan man förhindra att den dömda utsätts för den ångest och det lidande som en anstaltsisolation medför, och inte minst undvika de negativa upplevelser inom anstaltens murar, vilka i sin tur hos den dömda kan framkalla men för livet. Vidare kan man härmed undvika att den dömda utvecklar eller förstärker sin kriminella identitet bland andra fångar i fängelset, och likaså förhindra att den dömda på grund av anstaltsvistelsen blir utsatt för samhällets förakt, vilket i sin tur försvårar den sociala anpassningen i det fria samhället efter frigivningen.¹¹⁷ I och med att straffverkställighetstiden med fotboja har som försöksverksamhet utvidgats till att omfatta fängelsedomar upp till sex månader i stället för tidigare permanenta tre månader, skapades en ny målgrupp för IÖV-verkställighet. Redan under det första året efter det att utvidgningen ifråga trätt i kraft, kunde enligt BRÅ:s beräkning, utöver de 2492 personer tillhörande den

¹¹⁶ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 27.

¹¹⁷ Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 10 f.

gamla målgruppen, även 569 personer ur den nya målgruppen påbörja IÖV, och samtidigt därmed undvika de ovan beskrivna oönskade effekterna av en anstaltsvistelse.¹¹⁸

Det andra omständigheten som också möjliggör uppkomsten av sociala och psykologiska fördelar under IÖV-verkställighet är det obligatoriska sysselsättningskravet under hela verkställighetstiden, vilket självfallet inte kan ses isolerat från omständigheten att den dömda befinner sig i det öppna samhället. Genom att den dömda under straffverkställighetstiden fortsätter med sitt ordinarie arbete eller annan godkänd sysselsättningsform kan han behålla ett någorlunda fungerande socialt liv och därmed känna sig som en del av samhället och inte som kriminell. Dessutom riskerar den dömda inte härmed att förlora sin ordinarie arbetsplats, vilket annars en längre frånvaro från arbetsplatsen på grund av anstaltsvistelsen skulle kunna föranleda.¹¹⁹

Möjligheten att den dömda kan verkställa fängelsestraffet utan att han eller hon isoleras från sin familj och vänner kan ses som den tredje omständigheten som skapar ytterligare sociala och psykologiska fördelar under IÖV-verkställighet. Frivården har år 1998 genomfört en undersökning om de sammanboendes erfarenheter av IÖV. I undersökningen deltog 104 sammanboende till personer som avtjänade fängelsestraff i form av IÖV. Undersökningens resultat visar att samtliga 104 sammanboende ansåg att IÖV var ett mycket bättre val än verkställighet i anstalt eftersom man fortfarande kunde ha sin närmaste bredvid sig.¹²⁰ Det sagda innebär att familjen inte lider av den lagförda familjemedlemmens frånvaro, och inte är utsatt för den skam och skada i socialt anseende som en anstaltsvistelse av familjemedlemmen ifråga skulle ha medfört för familjen. Vidare menade sammanboende att deras vardagsrutiner härmed inte påverkas, att de inte behöver ta på sig de vardagssysslor som den dömda brukar göra i hemmet och att den dömda kan fortsätta att hjälpa till i hushållningen och finnas där för familjen.¹²¹

Däremot har vissa aktörer på den straffrättsliga arenan vid flera tillfällen ifrågasatt påståendet om att IÖV-verkställighet utgör ett trovärdigt verkställighetsalternativ till fängelsestraffet. Dessutom har det visats att IÖV-verkställighet, vid sidan av de nämnda sociala och psykologiska

¹¹⁸ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Delrapport 2*, nr: 2007:1, s. 17 f.

¹¹⁹ Hirvonen, Ari, 1994. *Varför ett nej till straffrätten*, s. 46., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Delrapport 2*, nr: 2007:1, s. 20., Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 39.

¹²⁰ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll - Erfarenheter från frivårdsenheterna, kontaktpersonerna på sysselsättningsplatsen och de dömdas sammanboende - Delrapport*, 1999, s. 21.

¹²¹ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 9 f., 36 ff., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 13.

fördelarna, även medför sociala och psykologiska nackdelar. Dessa nackdelar berör i regel tredje man.

Den elektroniska tekniken som nyttjas vid IÖV-verkställighet kan inte användas när den dömde befinner sig utanför sin bostad, eftersom den nämnda övervakningsteknologin installeras enbart i den dömdes bostad med en funktionsräckvidd som täcker bostadsytan ifråga. Därmed förekommer inte någon elektronisk övervakning av den dömde när denne befinner sig på sin sysselsättningsplats eller på av frivården medgiven utevistelse. I och med detta är begränsningen i rörelsefrihet inte lika ingripande som vid verkställighet i anstalt under den tid den dömde befinner sig utanför sin bostad. Till följd därav har frivårdens möjligheter till kontroll och till nödvändiga åtgärder vid eventuell misskötsamhet minskat. Den minskade möjligheten att kontrollera den dömde och att agera vid misskötsamhet medför i sin tur att kravet på att varje misskötsamhet av IÖV skall föranleda en snabb reaktion, i regel ett upphävande av IÖV och förpassning till anstalt där resten av straffet verkställs, inte tillgodoses härmed.¹²²

BRÅ bedömer att kontrollen på sysselsättningsplatsen på grund av frånvaro av övervakningstekniken är den svagaste länken i IÖV-verkställigheten, men samtidigt inte den enda anledningen till att kontrollen är svagast på arbetsplatsen.¹²³ Den andra anledningen är enligt BRÅ:s bedömning bristen på den personella resursen inom frivården, och detta resulterar då i att kontrollen på arbetsplatsen ombesörjs av en icke avlönad kontaktperson utan juridiskt ansvar för uppdraget, en person som i regel har en relation till den dömde, och denna relation fortgår ofta efter att IÖV-verkställigheten avslutas.¹²⁴

Kontaktpersonen är som jag tidigare nämnde oftast en arbetskollega till den dömde eller hans arbetsgivare, som har fått i uppdrag att informera ansvariga tjänstemän inom frivården ifall den dömde gör sig skyldig till något slags regelbrott, eller andra avvikelser från av frivården särskilt upprättad verkställighetsplan. Den dömde kan till exempel ha varit berusad på arbetsplatsen, intagit narkotika, kommit för sent till jobbet, alternativt inte alls kommit eller gått för tidigt från jobbet. I sådana situationer är det då i praktiken kontaktpersonen som har ansvaret för att avgöra om den dömde arbetskollegan ska förpassas till fängelse eller inte.¹²⁵ Samtidigt visar BRÅ:s undersökningar på kontaktpersonernas tveksamhet att rapportera överträdelser till frivården, vilket dock enligt BRÅ:s bedömning måste ses utifrån de allvarliga konsekvenserna som ett rapporterat regelbrott

¹²² Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 25 f., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 13 f.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll - Erfarenheter från frivårdsenheterna, kontaktpersonerna på sysselsättningsplatsen och de dömdas sammanboende - Delrapport*, 1999, s. 14.

¹²⁵ Ibid.

medför för den dömda.¹²⁶ Vidare visar undersökningsresultatet att kontaktpersonerna ofta hade benägenhet att själva hantera regelöverträdelser utan att ta kontakt med frivården. Statistiken från en enkätundersökning som besvarades av 289 kontaktpersoner visar att fem procent av dessa kontaktpersoner upptäckte regelbrott, sammanlagt 43 upptäckta regelbrott. I mer än hälften av dessa fall har kontaktpersoner inte velat meddela frivården om att regelbrott har förekommit.¹²⁷

Dessutom ifrågasattes fotbojans trovärdighet som ett fullvärdigt alternativ till fängelsestraff även utifrån BRÅ:s studier om avbrottsintensiteten av de påbörjade IÖV-verkställigheterna. Dessa studier genomfördes med beaktande av strafftidens omfång. Den först genomförda undersökningen omfattade den gamla målgruppen av dömda vars straffverkställighetstid med IÖV uppgick till högst tre månader. Undersökningsresultatet visade, att bland de dömda som verkställde straffet upp till tre månader med IÖV var andelen avbrott nästan fyra gånger högre än bland dem som verkställde en månads strafftid med IÖV, dock inte högre än 11 %.¹²⁸ Den andra undersökningen omfattade det nuvarande målgruppen av dömda, vars straffverkställighetstid med IÖV uppgår till högst sex månader. Undersökningsresultatet visar, att bland de dömda som verkställer upp till sex månaders strafftid med IÖV är andelen avbrott 8 % högre än bland dem som verkställer tre månaders strafftid med IÖV.¹²⁹ De vanligaste skälen för avbrott av IÖV-verkställighet var och är klienternas alkohol- och narkotikakonsumtion och likaså klienternas upprepade avvikelser från av frivården särskilt upprättat tidschema.¹³⁰

Sammanboende med personer som avtjänar ett fängelsestraff i form av IÖV påverkas naturligtvis av att den dömda avtjänar straffet i det gemensamma hemmet.¹³¹ Frivårdens undersökning från år 1998 om de sammanboendes erfarenheter av IÖV-verkställighet, som jag tidigare hänvisade till när jag presenterade fördelar som IÖV-verkställighet medför för sammanboende, har visat att IÖV även kan medföra sociala och psykologiska nackdelar för den lagförda personens familjemedlemmar i hushållet. Något som framförts som negativt med IÖV är att verkställighetsformen kan drabba de

¹²⁶ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 25, 42., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 14.

¹²⁷ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll - Erfarenheter från frivårdsenheterna, kontaktpersonerna på sysselsättningsplatsen och de dömdas sammanboende - Delrapport*, 1999, s. 16., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 41.

¹²⁸ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 26.

¹²⁹ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Delrapport 2*, nr: 2007:1, s. 24 f.

¹³⁰ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 26.

¹³¹ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll - Erfarenheter från frivårdsenheterna, kontaktpersonerna på sysselsättningsplatsen och de dömdas sammanboende - Delrapport*, 1999, s. 20.

sammanboende, bland annat genom att de i hög utsträckning får sköta alla vardagssysslor utanför hemmet. Av de 104 intervjuade sammanboende uppgav 41 % att de fick mer vardagssysslor att sköta än vanligt.¹³² Vidare visar undersökningsresultaten att även sammanboendes fritid påverkas negativt av IÖV. Den vanligaste orsaken till detta är att sammanboende solidariserar sig med den dömda och då är de hemma mer än vanligt. Omkring 48 % av de sammanboende uppgav att fritiden påverkades härmed.¹³³ Ytterligare visar undersökningsresultaten att sammanboendes möjligheter till socialt umgänge också påverkas i negativ riktning. För att slippa förklara den installerade övervakningsutrustningen i hemmet eller frivårdens oanmälda kontrollbesök, bjöd man ogärna hem folk under verkställighetstiden. Närmare 36 % av de sammanboende var av denna åsikt. Utifrån detta kan man konstatera att graden av socialt umgänge samvarierade med om man försökte hemlighålla för sin omgivning att någon i hushållet hade fotboja.¹³⁴ Slutligen framfördes i undersökningen, att till och med sammanboendes humör påverkades negativt av IÖV. En stor andel av de sammanboende uppgav att de kände irritation över de förändringar som IÖV-verkställighet medförde i deras tillvaro.¹³⁵

Förekomsten av en omfattande selektion bland dömda personer när kriminalvården bestämmer vem som skall beviljas straffverkställighet med IÖV medför indirekt sociala och psykologiska nackdelar för de ansökande. Visserligen har målgruppen för IÖV-verkställighet med den ökade tillämpningen, eller rättare sagt med utvidgningen av straffverkställighetstiden till högst sex månader, också utvidgats, men detta har inte inneburit någon större förändring i selektionensförfarandet.¹³⁶ Trots att målgruppen numera omfattar mera kriminellt belastade personer som är dömda till längre strafftider beviljas IÖV fortfarande oftare till personer som kännetecknas av en något gynnsammare social bakgrund och mindre kriminell belastning.¹³⁷ Målgruppen inskränker sig härmed till personer som har ordnade praktiska förhållanden, det vill säga en permanent bostad med fungerande elektricitet och telefoni, samt sysselsättning. Vidare inskränker sig målgruppen till något yngre personer än äldre, och likaså till personer som inte har någon form av missbruk eller väldigt liten form av missbruk. Dessutom beviljas IÖV-verkställighet något oftare till tidigare ostraffade personer än till tidigare straffade, till dömda för lindrigare brott något oftare än dömda för allvarligare brott, och till dömda med mindre strafflängder

¹³² Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll - Erfarenheter från frivårdsenheterna, kontaktpersonerna på sysselsättningsplatsen och de dömdas sammanboende - Delrapport*, 1999, s. 20 f.

¹³³ *Ibid.*, s. 22.

¹³⁴ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll - Erfarenheter från frivårdsenheterna, kontaktpersonerna på sysselsättningsplatsen och de dömdas sammanboende - Delrapport*, 1999, s. 23.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utvidgad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll - En beskrivning av de nya målgrupperna för IÖV och IÖV-utsluss*, nr: 2006:1, s. 16, 20., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Delrapport 2*, nr: 2007:1, s. 16.

¹³⁷ *Ibid.*

något oftare än dömda till längre fängelsestraff. Enligt BRÅ:s bedömning leder denna selektion till orättvisor, eftersom personer som har begått samma brott men kännetecknas av olika sociala och personliga förhållanden behandlas olika härmed. Den ene åker in i fängelse och den andre beviljas IÖV. Enligt BRÅ:s bedömning medför en sådan selektionsmetod en ökad koncentration av tyngre kriminellt belastade personer på anstalterna.¹³⁸

Många forskare inom den straffrättsliga arenan varnar för att existensen av IÖV kan orsaka det straffrättsliga fenomenet som kallas ”*Net widening*”. Det innebär att det förekommer en ökad benägenhet hos domstolar att döma till fängelsestraff i mål där de tidigare skulle ha dömt till villkorlig dom eller skyddstillsyn, eftersom de vet att den dömde ändå kan undgå anstaltsvistelsen genom att ansöka om IÖV. En annan tänkbar möjlighet skulle vara att domstolen utdömer en längre strafftid än som omfattas av IÖV-verkställighet, enbart för att säkerställa att den dömde verkställer straffet i anstalten och inte i form av IÖV.¹³⁹

4.3 IÖV-utslussningens trovärdighet, samt fördelar och nackdelar med ökad användning av IÖV-utsluss

4.3.1 Ekonomiska aspekter

Ett av de grundläggande kraven för att IÖV-utsluss kunde beviljas var att den intagne hade en godkänd sysselsättning, till exempel ordinarie arbete, studier eller arbetsmarknadsåtgärd. För de klienter som ansökte om IÖV-utsluss, men inte uppfyllde de nämnda grundläggande kraven, var Kriminalvården skyldig att försöka ordna sysselsättning genom att förmedla relevanta kontakter och samarbeta med andra myndigheter och organisationer.¹⁴⁰

Den dömdes försörjning var av naturliga skäl nära knuten till vilken typ av sysselsättning klienterna hade under IÖV-utsluss, men genom att fler klienter erhöll ett avlönat arbete under utslussningstidens gång eller efter frigivningen, förbättrades deras försörjning.¹⁴¹ Omständigheten att IÖV-utsluss i jämförelse med dåvarande andra utslussningsalternativ: *Frigång*

¹³⁸ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 1999:4, s. 7, 14, 17 f., 20., Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 15.

¹³⁹ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll - Erfarenheter från frivårdsenheterna, kontaktpersonerna på sysselsättningsplatsen och de dömdas sammanboende - Delrapport*, 1999, s. 13.

¹⁴⁰ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Slutrapport*, nr: 2007:19, s. 17.

¹⁴¹ *Ibid.*, s. 21.

och KvaL 34 §, hade en viss betydelse för att förbättra de intagnas försörjningssituation framgår av BRÅ:s två genomförda studier med icke statistiskt signifikanta undersökningsresultat.¹⁴² Brå har i utvärderingen av IÖV-utsluss studerat försörjningssituationen hos en grupp intagna, närmare bestämt 203 klienter med minst två års strafftid, vid starten av IÖV-utsluss, och sex månader efter den villkorliga frigivningen. Det innebar i praktiken att de intagna följdes upp sju till tio månader efter det att de hade lämnat fängelset.¹⁴³ När de lämnade anstalten för att inleda IÖV-utsluss hade en knapp tredjedel av de 203 intagna ett arbete med lön, det vill säga endast 60 klienter hade lön av arbete.¹⁴⁴ Den andelen hade ökat till 56 % sex månader efter villkorlig frigivning, närmare bestämt 112 av de 203 klienterna hade lön av arbete, vilket innebar att försörjningssituationen förbättrades för 52 personer.¹⁴⁵ I den andra utvärderingen där BRÅ studerat kriminalvårdens arbete med övriga frigivningsförberedelser ingick intagna med minst sex månaders strafftid. För dessa hade försörjningen inte förbättrats för gruppen som helhet sex månader efter frigivningen i jämförelse med hur situationen såg ut före frigivningen.¹⁴⁶ Dessutom har IÖV-utsluss varit ett mindre resurskrävande frigivningsförberedelsealternativ än Frigång eller KvaL 34 §. Förklaringen till detta kunde man finna i omständigheten att dygnskostnaden för IÖV-utsluss per klient uppgick till samma värde som den tidigare beskrivna dygnskostnaden per klient med IÖV-verkställighet. Samtidigt förutsatte frigivningsförberedelserna i form av Frigång eller KvaL 34 §, vars genomförande pågick innanför anstalten, respektive i behandlingshem under anstaltsliknande former, att man ordnade med mat och vårdplats till klienterna och därtill övervakningspersonal.

För närmare innebörd av vårddygnskostnaden i anstalt och dygnskostnaden med fotboja vill jag hänvisa till avsnitt 4.2.1. sidan 34. Vidare angående ekonomiska nackdelar med IÖV-utsluss, vilket vissa forskare varnade för i samband med en ökad tillämpning av IÖV-utsluss, vill jag återigen hänvisa till avsnitt 4.2.1. sidan 36., då det identiskt överensstämde med de där genomgångna ekonomiska nackdelarna med den ökade tillämpningen av IÖV-verkställighet.

4.3.2 Sociala och psykologiska aspekter

Syftet med IÖV-utsluss var att minska risken för intagna att återfalla i brott och att underlätta intagnas återanpassning i samhället efter frigivningen. I

¹⁴² Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Slutrapport*, nr: 2007:19, s. 19.

¹⁴³ Ibid., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Ett steg på väg mot frihet - En beskrivning av intagnas sociala situation efter intensivövervakning med elektronisk kontroll - IÖV-utsluss*, 2004, s. 7, 19.

¹⁴⁴ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Ett steg på väg mot frihet - En beskrivning av intagnas sociala situation efter intensivövervakning med elektronisk kontroll - IÖV-utsluss*, 2004, s. 23.

¹⁴⁵ Ibid., s. 24.

¹⁴⁶ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Slutrapport*, nr: 2007:19, s. 19.

och med detta övervakades intagna intensivt med fotboja under hela frigivningsförberedelsestiden, vilket innebar en mera successiv övergång från livet i anstalt till livet i frihet, än vad som var fallet vid villkorlig frigivning direkt från anstalt.¹⁴⁷ Dessutom kompletterades frigivningsförberedelsen ifråga med obligatoriska rehabiliterande aktiviteter. Dessa aktiviteter syftade till att skapa eller förstärka ett socialt nätverk, och kunde exempelvis användas till kontakter med myndigheter, frivilligorganisationer och föreningsmöten, men även till andra fritidsaktiviteter som kunde bidra till sociala kontakter och anpassning till samhället.¹⁴⁸ Av det sagda följer att IÖV-utslussningens trovärdighetsgrad som välfungerande frigivningsförberedelsealternativ var beroende av de intagnas återfallsfrekvens i ny brottslighet efter frigivningen.

De intagna som genomgick IÖV-utsluss var under hela utslussningstiden inskrivna i respektive anstalter där de före frigivningsförberedelsens gång avtjänade den största delen av det aktuella fängelsestraffet. Därmed betraktades IÖV-utslussklienter i lagens ögon fortfarande som intagna i kriminalvårdsanstalter, oavsett om de med IÖV-utsluss rent fysiskt vistades i det öppna samhället.¹⁴⁹ Omständigheten att den intagne i samband med IÖV-utsluss skulle delta i obligatoriska aktiviteter, talade för att man med IÖV-utsluss inte enbart ville kontrollera den intagne och beskära hans eller hennes rörelsefrihet på ett sätt som kunde jämföras med straffverkställigheten i anstalt, utan att man i lika hög grad ville tillgodose det straffrättsliga syftet av det utdömda fängelsestraffet även i utslussningsperioden. Det sagda innebär att man ville underlätta klienternas återanpassning i samhället efter en längre anstaltsvistelse i syfte att förebygga återfallen i brott.¹⁵⁰

Dessutom visade BRÅ:s treåriga återfallsstudie på att IÖV-utsluss kunde tillgodose det straffrättsliga syftet av det utdömda fängelsestraffet, och i och med detta ansågs IÖV-utsluss som ett trovärdigt frigivningsförberedelsealternativ för intagna i kriminalvårdsanstalter. I den nämnda studien har Brottsförebyggande rådet jämfört 260 intagna som avslutade sin fängelsevistelse i form av IÖV-utsluss med en motsvarande så kallad ”matchad” kontrollgrupp. Kontrollgruppen bestod av 260 intagna med minst två års strafftid, vars frigivningsförberedelse skedde utan IÖV-utsluss. Personerna i kontrollgruppen var matchande med avseende på antal lagförda brott fem år före den aktuella fängelsedom och förväntad återfallsrisk. Eventuella återfallsskillnader i brott mellan grupperna studerades sedan genom jämförelser med den lagförda brottsligheten under upp till tre år efter villkorlig frigivning. Återfall i brott mättes med hjälp av fem olika mått, närmare bestämt: ny lagföring, ny fängelsedom, antal nya

¹⁴⁷ Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 17.

¹⁴⁸ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Delrapport 2*, nr: 2007:1, s. 7, 21.

¹⁴⁹ Prop.2000/01:76, *Från anstalt till frihet*, s. 23 f.

¹⁵⁰ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Delrapport 2*, nr: 2007:1, s. 21 f.

lagföringar, antal brott i nya lagföringar och tid till ny lagföring.¹⁵¹ Av undersökningsresultaten framgick att utslussning med elektronisk fotboja inte hade inneburit att återfallen i brott ökade. Vidare visade undersökningsresultatet att skillnaden i återfall mellan utslussgruppen och kontrollgruppen var signifikant och att den uppgick till tolv procentenheter till utslussgruppens fördel.¹⁵² Dessutom, när det insamlade undersökningsmaterialet bröts ner i mindre grupper utifrån återfallsrisk och ålder, samt utifrån återfallsrisk och kriminell belastning, framträdde ytterligare signifikanta skillnader mellan utslussgruppen och kontrollgruppen. Det visade sig att det var bland de äldre än 37 år i utslussgruppen som man kunde se tydliga positiva effekter på återfall i jämförelse med kontrollgruppen. I utslussningsgruppen, som bestod av 136 personer, återföll endast 17 personer, och i kontrollgruppen bestående av 130 personer återföll 32 personer. Angående återfallsrisken med beaktandet av intagnas kriminella belastning visade det sig att den största skillnaden mellan utslussgruppen och kontrollgruppen förekom bland de intagna som hade lagförts 1-2 gånger fem år innan den aktuella fängelsedom. I utslussgruppen återföll endast 24 personer av sammanlagt 89, och i kontrollgruppen återföll 43 personer av sammanlagt 74.¹⁵³

Jag har även angående IÖV-utsluss i den förut nämnda enkäten i avsnitt 4.2.2. på sidan 38 tillfrågat studenter om de ansåg att IÖV-utsluss i dess genomförande kunde tillgodose det straffrättsliga syftet som följde av det utdömda fängelsestraffet. Åter igen var samtliga svar jakande.

Utifrån omständigheten att intagna under utslussningstiden genomgick obligatoriska rehabiliterande aktiviteter, BRÅ:s treåriga återfallstudie och den genomförda enkäten bland den förvisso fåtagliga gruppen av juriststudenter kan man konstatera, att IÖV-utsluss var ett trovärdigt frigivningsförberedelsealternativ eftersom det straffrättsliga syftet av det utdömda fängelsestraffet tillgodosågs med IÖV-utsluss.

BRÅ:s studier visade också att IÖV-utsluss hade positiva sociala och psykologiska effekter på klienter och deras sammanboende. Det obligatoriska sysselsättningskravet under utslussningstidens gång hade positiv inverkan, inte enbart på de intagnas försörjningssituation utan även, i lika hög grad på deras sociala återanpassning och dess psykologiska välbefinnande. Genom att kriminalvården ordnade med sysselsättningsplats åt den intagne som beviljades IÖV-utsluss kunde han eller hon efter den långvariga isolationen på anstalten återvända till ett normalt socialt

¹⁵¹ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Slutrapport*, nr: 2007:19, s. 7, 22, 44 ff., Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Effekter av utslussning med elektronisk fotboja - Slutrapport om kriminalvårdens försöksverksamhet åren 2001-2004*, nr: 2005:6, s. 22 f.

¹⁵² Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Slutrapport*, nr: 2007:19, s. 10, 28.

¹⁵³ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Slutrapport*, nr: 2007:19, s. 26.

fungerande liv, och hädanefter undvika anstaltsvistelsens påfrestningar.¹⁵⁴ Dessutom, att den intagne under frigivningsförberedelsen kunde befinna sig i det egna hemmet, uppskattades lika mycket av klienterna själva som av deras sammanboende. Den nämnda omständigheten framgick av BRÅ:s genomförda intervjuer med 28 familjemedlemmar och 55 klienter. De flesta intervjuade familjemedlemmarna var glada över erbjudandet om fotboja, och som skäl till detta angav de att man återigen kunde ha sin närmaste hemma, att man kunde få hjälp med barnen och i hemmet och att man slapp resorna till anstalten.¹⁵⁵ De intervjuade klienterna angav att det mest positiva var att de kunde komma hem till sin familj och undgå fängelsemiljön.¹⁵⁶

Det visade sig däremot att IÖV-utslussningens tillämpning vid sidan av de positiva sociala och psykologiska verkningarna även hade negativa sociala och psykologiska verkningar.

Sammanboende med de personer som beviljades IÖV-utsluss påverkades naturligtvis av att klienten genomgick frigivningsförberedelsen i det gemensamma hemmet. Dessa nackdelar framgick också av BRÅ:s genomförda intervjuer med de tidigare nämnda 28 familjemedlemmarna. Bland de intervjuade familjemedlemmarna fanns en andel som tyckte att deras liv hade blivit svårare och att deras frihet begränsats på grund av IÖV-utsluss. Den vanligaste anförda orsaken till detta var att de sammanboende inte så sällan visade solidaritet med klienten och därvid stannade hemma mer än vanligt.¹⁵⁷ En annan nackdel med IÖV-utsluss ur socialt och psykologiskt perspektiv var att IÖV-klienterna under frigivningsförberedelsen hade befunnit sig i permissionsperioden, men de hade inte rätt till normalpermissioner, så som andra intagna i motsvarande period kunde ha med Frigång eller KvaL 34 §.¹⁵⁸

Det omfattande selektionsförfarandet som föregick beviljandet av IÖV-utsluss, medförde indirekt sociala och psykologiska nackdelar för de ansökande intagna. Visserligen hade en ny målgrupp för IÖV-utsluss skapats i samband med att IÖV-utsluss utvidgades till att omfatta personer med minst ett och ett halvt års fängelse till skillnad från tidigare två år, men utvidgningsomständigheten hade inte mildrat selektionsförfarandet. ”Trots att den nya målgruppen totalt sett var mer kriminellt belastad, var de som ur

¹⁵⁴ Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 18.

¹⁵⁵ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Ett steg på väg mot frihet - En beskrivning av intagnas sociala situation efter intensivövervakning med elektronisk kontroll - IÖV-utsluss*, 2004, s. 31.

¹⁵⁶ *Ibid.*, s. 26.

¹⁵⁷ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Ett steg på väg mot frihet - En beskrivning av intagnas sociala situation efter intensivövervakning med elektronisk kontroll - IÖV-utsluss*, 2004, s. 31.

¹⁵⁸ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Effekter av utslussning med elektronisk fotboja - Slutrapport om kriminalvårdens försöksverksamhet åren 2001-2004*, nr: 2005:6, s. 10 ff.

den nya målgruppen beviljades IÖV-utsluss inte mer kriminellt belastade än de som tidigare hade fått IÖV-utsluss med minst två års strafftid.¹⁵⁹,”

¹⁵⁹ Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Slutrapport*, nr: 2007:19, s. 14.

5 IÖV-anstalt

5.1 Allmänt om anstalten Kolmården

Anstalten Kolmården är en helt vanlig öppen anstalt som alla andra anstalter av denna säkerhetsklass, men med den skillnaden att anstalten är inriktad att vara som jag tidigare nämnde en lågbudgetanstalt, vars verksamhet inte får medföra en högre vårdkostnad än 800 kr per intagen och vård dygn. Kostnadsramen medför att anstalten endast kan ha totalt 40 anställda, vilket har till följd att personalstyrkan inte är tillräcklig för att genomföra en tillfredsställande övervakning av intagna på anstalten, och denna underbemanning har i sin tur medfört att själva övervakningen av de intagna på anstalten måste ombesörjas med hjälp av intensivövervakning med elektronisk kontroll för att vara en tillfredsställande anstalt ur en säkerhetsaspekt.¹⁶⁰ Som en ytterligare skillnad i förhållande till andra öppna anstalter kan jag anföra att tillämpningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll på anstalten Kolmården i sin tur har medfört att anstalten inte längre är i behov av säkerhetsåtgärder i form av murar eller staket. Anstalten har plats för 150 intagna och är en så kallad självgående anstalt, vilket innebär att hela driften av anstalten utförs av de intagna själva under ledning av ansvarig och yrkeskunnig personal som är kriminalvårdare med speciella kunskaper.¹⁶¹

5.2 Materiella bestämmelser och praktisk utformning

5.2.1 Lagar på området

Användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll i anstalt behöver inget särskilt lagstöd. Den dömde är på grund av domen skyldig att vistas i kriminalvårdsanstalt under den av domstolen bestämda strafftiden. För att kriminalvården skall kunna fullgöra denna uppgift måste kriminalvården ha möjlighet att använda det tvång och den övervakning som omständigheterna kräver. Emellertid innehåller inte Lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt några bestämmelser om hur övervakningen skall vara utformad eller vilka hjälpmedel kriminalvården får använda för övervakning av de intagna. Men samtidigt innebär det ju inte att kriminalvården i avsaknad av sådan reglering kan använda hjälpmedel hur som helst. Framför allt måste själva frihetsberövandet verkställas med

¹⁶⁰ Mrdja, Anders, *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 7.

¹⁶¹ Ibid.

beaktande av de materiella och moraliska förhållanden och den respekt för människovärde som följer av de europeiska fängelsereglerna som har antagits av Europarådets ministerkommitté, och därmed måste givetvis även användningen av hjälpmedel för övervakning ha sin utgångspunkt i denna grundprincip. Med beaktande av dessa grundregler kan kriminalvården i sin övervakning använda sådant elektroniskt hjälpmedel som används enligt lagen (1994:45) om intensivövervakning med elektronisk kontroll för att kontrollera de intagnas närvaro i anstalten. Däremot har kriminalvården inte författningsstöd för att med tvång sätta på någon fotboja, utan det krävs därför att den intagne frivilligt går med på att bära fotbojan för att erhålla möjligheter att vistas på anstalten Kolmården under friare former.¹⁶²

5.2.2 Målgruppen för verkställighet av straffet med fotbojan i anstalt

Den tänkbara målgruppen för verkställighet av straffet med fotbojan i anstalt är män vilka huvudsakligen är förstagångsförbrytare dömda till fängelsestraff i högst två år, utan dokumenterade psykiska sjukdomar, utan risk för allvarlig misskötsamhet och utan dokumenterat missbruk. Med beaktande av dessa villkor avgör Stockholms kriminalvårdsplaceringsenhet på eget initiativ eller efter ansökan av de dömda vem som skall få verkställa fängelsestraffet med fotbojan i anstalt.¹⁶³

5.2.3 Fotbojans funktion i anstalt

Intensivövervakning med elektronisk kontroll i anstalt bygger på samma grundteknik som IÖV och IÖV-utsluss och består av tre delar – en central databas, sändare/fotbojor och mottagare. Samtliga intagna på Kolmården bär runt vristen en fotboja som sänder ut signaler till mottagarna, vilka är placerade högt uppe på vanliga lyktstolpar runt anstaltens yttre område. Mottagarna med sin postpaketliknande utformning fångar upp alla dessa signaler och skickar dem i sin tur vidare till centraldatoren som är själva kontrollpunkten på anstalten, och därmed är bemannad dygnet runt. Centraldatoren läser av dessa signaler och på datorskärmen uppvisas med angivande av namn och efternamn det exakta positionsläget av samtliga intagna inom hela anstaltsområdet. Därmed kontrolleras samtidigt om alla intagna är inom det tillåtna området eller inte. Ifall någon av de intagna skulle gå utanför det tillåtna området eller försöker rymma från anstalten gå det automatiskt ett larm till centraldatoren varigenom datorskärmen indikerar namn på personen som saknas inom anstaltsområdet. I sådana situationer skall den kriminalvårdare som övervakar centraldatoren omedelbart meddela

¹⁶² Prop. 2004/05:34, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 37 f., Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, s. 48 ff., Mrdja, Anders, *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 6 f.

¹⁶³ Mrdja, Anders, *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötsterminen 2006, s. 7.

hela personalstyrkan om händelsen, för att ögonblickligen ingripa och stoppa den intagne.¹⁶⁴

Med elektronisk övervakning blir det tillåtna området likt ett flyttbart osynligt staket. Under dagtid ligger det tillåtna området vid anstaltens yttre gränsområde och omfattar alla gräsmattor samt anstaltens fritidsområde. Nattetid flyttas det osynliga staketet in så att det går strax utanför anstaltens byggnad, och då är den zonen som är strax utanför anstaltens byggnad en förbjuden zon. Med hjälp av detta flyttbara staket kan man då avgöra och vara säker på att de intagna är inne i byggnaden under natten.¹⁶⁵

Dessutom är fotbojan konstruerad så att den är rörelsekänslig och om någon av de intagna skulle avlägsna fotbojan själv eller försöka avlägsna den, går det återigen ett larm till centraldatorn och personen i fråga blir upptäckt inom kort. Varje gång det går ett larm skall den ansvarige intagne erlægga en penningsbot om det efter en utredning visar sig att larmet gick på grund av hans misskötsamhet och denna inte är av allvarlig karaktär men ändå står i strid med reglerna om anstaltsvistelse. Grövre misskötsamhet medför överflyttning till annan anstalt med mera sluten karaktär. Dessa omständigheter medför att de intagna inte anser det lönt att försöka ta av fotbojan eller att försöka avlägsna sig från anstalten, och därmed kan fotbojan fylla sin funktion på anstalten.¹⁶⁶

5.3 Försöksverksamheten och dess hittills uppkomna fördelar och nackdelar

Hösten 2006, under andra halvan av min första fördjupningstermin inom straff- och processrätt på juridiska fakulteten i Lund skulle jag författa en juridisk uppsats om försöksverksamheten ifråga, men det visade sig att ingen som helst doktrin fanns på området. Anledningen till detta var att försöksverksamheten då var inne på sitt andra år, och skulle först efter det femte verksamhetsåret utvärderas av Regeringen, närmare bestämt år 2009. Då beslöt jag mig för att genomföra ett studiebesök på anstalten Kolmården och i samband med besöket har jag intervjuat en kriminalvårdare på anstalten och även en dåvarande intagen på anstalten. Syftet med mina intervjuer var att få klarhet om själva försöksverksamheten, samt att få veta vilka fördelar respektive nackdelar användningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll i anstalt har medfört för de intagna och kriminalvårdsverksamheten under de två första verksamhetsåren. Därutöver har jag i framställningen likaså med ledning av det ovan nämnda syftet beaktat samhällsåsikter kring försöksverksamheten ifråga och

¹⁶⁴ Mrdja, Anders, *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 8 f.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

Kriminalvårdens egen uppfattning av den pågående försöksverksamheten. För övrigt vill jag i sammanhanget anföra att med hänsyn till den personliga integriteten har jag valt att inte röja den intervjuade kriminalvårdarens och den intervjuade intagnes namn i den kommande skildringen.

5.3.1 Kriminalvårdarens aspekt

Vad är syftet med denna elektroniska övervakning i anstalten?

”Framför allt att öka säkerheten i anstalten, ge oss personal mer tid att umgås med intagna genom att vi nu inte längre behöver lägga lika mycket tid på kontroller av våra ytterområden i anstalten då man använder fotbojan istället för övervakning.”¹⁶⁷

Hur fritt får intagna röra sig inom anstaltsområdet?

”Vi har ju inga begränsningar utan de intagna får röra sig helt fritt var som helst på anstalten och även på anstalts ytterområde under dagtid. Nattetid skall de vara inom sina avdelningar eller på sina rum. Den enda begränsningen som finns är att baksidan av anstalten är ett arbetsområde och där får ju bara intagna som har arbetsuppgift den dagen vistas och inte andra intagna utan arbetsuppgift.”¹⁶⁸

Hur stor är rymningsrisken med ett sådant elektroniskt övervakningssystem?

”Jag tror att vi sedan vi installerade fotbojan här på anstalten, alltså under ett och ett halvt år, bara två gånger haft direkta avvikelser från anstalten, och jämfört med fångarnas antal som är 150 personer så tycker jag att det är väldigt litet. Jämfört med den tillika öppna anstalten Östragårds som saknar elektronisk övervakning och ungefär haft 60-70 direkta avvikelser i år så kan jag säga att vi har det väldigt säkert på vår anstalt. Samtidigt kan jag säga att jag inte vet hur mycket den här fotbojan påverkar rymningsbenägenheten men den påverkar ju helt klart en del, och min personliga uppfattning är att fotbojan gör att vi har mindre rymningar.”¹⁶⁹

Ökar samhällsskyddet kring anstalten med ett sådant elektroniskt övervakningssystem?

”Definitivt, och folket, samhället kring anstalten kan känna sig säkrare för att vi vet ju hela tiden att de intagna är inom anstaltsområdet eftersom vi får ju larm direkt om de intagna skulle gå utanför området som är tillåtet och därmed tycker jag att den primära kontrollfunktionen som vi har gentemot samhället ökar markant med användning av IÖV i anstalt.”¹⁷⁰

¹⁶⁷ Intervju med kriminalvårdaren på anstalten Kolmården är publicerad i *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats skriven av Anders Mrdja inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 9-12.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid.

Intagna har större rörelsefrihet med fotbojan och det finns inga murar kring anstalten. Innebär detta att det förekommer mera regelöverträdelser i form av insmuggling på anstalten?

”Nej inte vad jag tycker, men det har ju också att göra med vilken målgrupp vi har på anstalten. Vi har förvånansvärt bra intagna på anstalten och därmed väldigt lite regelöverträdelser, men visst förekommer det att de intagna smugglar in narkotika, sprit och mobiltelefoner, men det spelar ingen roll om du har murar också kring anstalten, så har du även där insmuggling. Det spelar egentligen ingen roll hur anstalten är utformad, men mina förhoppningar är att denna öppenhet samt rörelsefriheten inte påverkar situationen i negativ riktning för de intagna inom anstaltsområdet.”¹⁷¹

Hur många arbetsplatser går det att spara med elektronisk övervakning i anstalt?

”Det är väldigt svårt att säga eftersom jag tror att vår personalstyrka från början är planerad väldigt sparsamt, så hur många tjänster man sparar med elektronisk övervakning har jag inte gjort några beräkningar på. Men utan denna elektroniska övervakning så hade vi inte klarat med den här personalbemanningen som vi har i dag, så mycket kan jag säga.”¹⁷²

Hur upplever du din personliga säkerhet inom anstalten med en sådan låg personaltäthet?

”Min personliga säkerhet är alldeles utmärkt, vi är utrustade med personlarm, vi har komradio som vi använder och tack vare att vi har så pass bra intagna, alltså målgruppen som vi har här på anstalten så är det inga problem med min personliga säkerhet.”¹⁷³

Hur många är ni kriminalvårdare till antalet under ett vanligt arbetspass på anstalten?

”Vi är olika antal från dag till dag. Under dagtid på vardagar är vi runt 20 personer som arbetar på anstalten och under dagtid på helgerna är vi kanske runt 10-12 vårdare. Kvällar är man ju alltid färre oavsett om det är en vardag eller en helgdag och då är man ungefär sex till åtta kriminalvårdare på hela anstalten.”¹⁷⁴

Hur många intagna har ni för närvarande på anstalten?

”För närvarande så är det full beläggning på anstalten och det innebär att vi har 150 intagna här på Kolmården.”¹⁷⁵

Hur pass ofta kan ni med en så låg personalstyrka utföra kontroller av de intagna på anstalten, som till exempel utandningsprov och urinprov?

¹⁷¹ Intervju med kriminalvårdaren på anstalten Kolmården är publicerad i *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats skriven av Anders Mrdja inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 9-12.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Ibid.

”Det är i stort sett ofta, det förekommer väl att vi gör kanske 100 till 150 stycken utandningsprov per månad totalt, och urinprov förekommer dagligen på olika intagna som stickprov, så de intagna vet aldrig vem man väljer att kontrollera för dagen.”¹⁷⁶

Möjliggör detta IÖV- system i anstalt överflyttning av en del personalresurser från ren övervakningsverksamhet till resurser som har stödjande och vårdande uppgifter?

”Ja det gör det. Skulle vi inte ha den elektroniska övervakningen så skulle vi behöva mer personal som är ute och patrullerar ytterområden och tittar så att de intagna är kvar i anstalten, och som i dag är så kan vi se till andra saker, som våra vårdande uppgifter och det är ju en jättehjälp på så sätt.”¹⁷⁷

Vilka behandlingsprogram har ni för de intagna på anstalten i rehabiliteringssyfte?

”Vi har inga program för intagna just nu, och då vi skall ha en sådan målgrupp som är så pass socialt etablerad och inte har något behov av sådana rehabiliteringsprogram, så har man inte heller arrangerat behandlingsprogram här på anstalten. Eventuellt kommer det att ändras men som det ser ut just nu så finns det inga program inne på anstalten, utan det enda vi har att nyttja är Anonyma Alkoholister, föreningen som finns inne i Norrköping och våra intagna kan därmed få speciella permissioner för att kunna vara med på deras möten.”¹⁷⁸

Har ni inte heller program som skall motverka återfall av de intagna i kriminalitet?

”Alltså, vi har ju inga sådana program. Ja, jag vet inte vad jag skall säga där faktiskt. Alltså, man arbetar med dem för att de skall få ett bättre självförtroende. Man pratar med dem, man försöker ju hjälpa dem så mycket man kan med deras egna problem, man hjälper dem att ta kontakt med det sociala och andra myndigheter på utsidan när de skall leta efter bostad eller arbete genom att man hjälper dem att skaffa telefonnummer. Sen försöker man lägga ansvar på dem själva så att de känner att de uträttar något självständigt, alltså man ger dem en ”push” i rätt riktning.”¹⁷⁹

Hur bedömer du personligen denna försöksverksamhet med IÖV i anstalt, vilka är fördelarna och nackdelarna med en sådan övervakning?

”Fördelarna är att man får vara med om något helt nytt och införa ett helt nytt koncept inom kriminalvården, som gör att man får mer tid som kriminalvårdare till andra uppgifter än ren övervakning. Sedan, en annan fördel med sådant övervakningssystem är att samhällsskyddet ökar, eftersom vi hela tiden, tack vare fotbojan kan veta var de intagna är, och de intagna kan härmed inte ta några otillåtna permisar på nätterna. Slutligen är en

¹⁷⁶ Intervju med kriminalvårdaren på anstalten Kolmården är publicerad i *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats skriven av Anders Mrdja inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 9-12.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid.

ytterligare fördel med fotbojan att de intagna härmed får en större frihet eftersom vi inte längre behöver övervaka dem fysiskt, och det är något som de intagna verkligen uppskattar. Sen, när det gäller nackdelar så kan jag säga att jag ser inga direkta nackdelar i den elektroniska övervakningen, eventuellt skulle det vara att vissa personer kan tycka att fotboja för mycket inskränker på den personliga integriteten, men inget annat alls.”¹⁸⁰

Vad anser du om det att ni är så pass liten personalstyrka i anstalten under arbetstillfällena och vilka konsekvenser tror du denna personalbrist kan medföra för de intagna i framtiden?

”Ja, jag tror att alla som jobbar här tycker att man har för lite personal på arbetsplatsen och känt är att man inte får tid över för att hjälpa de intagna så pass mycket. Det är den känslan man får, att man inte har tid att hjälpa de intagna så mycket som man skulle vilja, men det är även så på många andra anstalter och därför tror jag att det inte är något som är specifikt bara för vår anstalt. Sedan, vilka konsekvenser som kommer att uppkomma för de intagna på grund att vi har lite personal i anstalten, ja jag vet inte om det skulle uppkomma några speciella konsekvenser härmed.”¹⁸¹

5.3.2 Den intagnes aspekt

Vad är det jobbigaste i verkställigheten av fängelsestraffet med fotbojan i anstalt?

”Tekniska fel kan uppstå, till exempel att det visas på centraldatorn att man inte är inom anstaltsområdet eller ännu värre att larmet går av någon okänd anledning, och i själva verket har man varit på sitt rum och sovit. Man kan då ifrågasättas om man har försökt rymma eller om man har försökt ta av fotbojan själv. Dessutom måste disciplinen ständigt hållas på en hög nivå för att få vara kvar här på anstalten och motsvarande är det en risk om man inte sköter sig, att man blir förflyttad till en annan anstalt som inte är lika öppen, och detta ständiga krav på skötsamhet kan upplevas som stor påfrestning bland oss intagna.”¹⁸²

Skulle du föredra att i istället avtjäna ditt fängelsestraff utan fotboja på någon annan vanlig öppen anstalt?

”Nej, jag föredrar detta system med att verkställa mitt fängelsestraff med fotboja i anstalt. Jag personligen skulle aldrig byta ut fotbojan för staket och murar eftersom fotbojan ger frihet. Först och främst upplever man inga fysiska besvär med att bära fotbojan. I början är den i vägen men man vänjer sig fort. Det är inga mentala bekymmer heller med att bära fotbojan, hellre

¹⁸⁰ Intervju med kriminalvårdaren på anstalten Kolmården är publicerad i *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats skriven av Anders Mrdja inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 9-12.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Intervju med den intagne på anstalten Kolmården är publicerad i *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats skriven av Anders Mrdja inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 12-14.

bära fotbojan än ha staket och murar kring sig och därmed känna sig isolerad och inlåst. Det är inga bekymmer alls med detta system, utan själva frihetsberövandet i sig är det som känns betungande och är ett problem i sig. När jag säger att fotbojan ger frihet då menar jag inte att man har rent fysisk frihet, för det har man inte, och man är ändå avgränsad att uppehålla sig inom vissa bestämda områden, vilka man inte får lov att överträda. Jag menar att fotbojan ger, eller att man upplever detta, som en större psykisk frihet, eftersom man inte är omringad med staket och murar, utan allt är öppet även om man får hålla sig inom detta avgränsade område, men man mår mycket bättre psykiskt av det hela och det blir inte samma känsla av att man sitter inlåst härmed.”¹⁸³

Är du nöjd med den hjälp och vård som ni får av kriminalvårdarna?

”Här var det tänkt från början att endast folk utan missbruksproblem, förstagångsförbrytare och människor utan behandlingsbehov skulle rekryteras till denna anstalt men det visade sig med tiden att det är brist på personer ur en sådan målgrupp och det är därmed inte lätt att rekrytera folk hit. Detta har fått som konsekvens att rekryteringsenheten sänkte kravet och numera återfinns man på anstalten Kolmården även folk som är missbrukare, andragångsförbrytare och människor som behöver olika former av behandling, alltså samma målgrupp som på en vanlig öppen anstalt, men psykolog- och kuratorhjälp haltar här på anstalten. Vård och behandling existerar inte alls, utan det är bara förvaring som gäller här på anstalten.”¹⁸⁴

Vidare svarade den intagne: ”Det saknas samtalsterapeuter som skall prata med de intagna om deras problem, alltså allmän brist på personal både när det gäller kriminalvårdarna som skall hjälpa till i rehabiliteringen och även brist på speciellt utbildad personal som fackmässigt skall hjälpa till under anstaltsvistelsen, för att rehabilitera och återanpassa de intagna till livet i det fria. Samtidigt vill jag påpeka att lite mer än hälften av de intagna här på anstalten är självgående personer som inte behöver någon vård eller hjälp alls utan sköter sig själva, men man måste öka personalstyrkan här på anstalten eftersom de kriminalvårdare som finns här i dag på anstalten har väldigt jobbigt och de går ner på knäna och hinner ändå inte alls med.”¹⁸⁵

Ytterligare anförde den intagne: ”Jag kan bara säga att det krävs en sjuksköterska på anstalten, terapeuter, klienthandledare som tillsammans med den intagne planerar frigivningen och det finns ju inte eftersom klienthandledare egentligen är en kriminalvårdare och det redan är stor brist på dem. Som slutsats vill jag säga att personalen behövs här bland oss intagna och att antalet personal på anstalten är inte proportionerlig i

¹⁸³ Intervju med den intagne på anstalten Kolmården är publicerad i *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats skriven av Anders Mrdja inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 12-14.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid.

förhållande till antalet intagna och de problem som finns här på anstalten Kolmården.”¹⁸⁶

Vilka är det som verkställer straffet med fotbojan i anstalt?

”Här sitter numera rattfyllerister, yrkeskriminella, skattebrottslingar, narkotikabrottslingar, våldsbrottslingar och till och med intagna i utslussningsfasen som kom hit från en sluten anstalt.”¹⁸⁷

Är de intagna här på anstalten Kolmården oroliga inför frigivningen?

”Personligen är jag inte alls orolig men det finns många unga och gamla människor här på anstalten som inte har bostad och arbete på utsidan. Tyvärr så kan kriminalvårdarna inte göra något åt det, utan det enda som kriminalvårdarna kan göra för dessa människor är att ge dem numret till sociala myndigheter på utsidan. Det är sorgligt att vissa människor har sitt liv i en ICA- kasse hela livet.”¹⁸⁸

Vilka fördelar ger verkställighet av fängelsestraffet med fotboja i anstalt, vad är det bästa med detta?

”Ja jag tycker att fotbojan ger utrymme för frihet under ansvar och tycker att det är det bästa sättet att verkställa fängelsestraffet på. Samtidigt kan jag säga att stämningen ej är påpassad eftersom personalen tack vare fotbojan inte behöver övervaka de intagna längre på ett fysiskt sätt och personalen kommer på dig härmed bara när du missköter dig men inte annars, alltså frihet i förtroendet från personalen och på så sätt kan man uppleva frihet också.”¹⁸⁹

5.3.3 Samhällets aspekt

Efter min hemkomst från anstalten Kolmården ringde jag upp anstaltspsykologen Bengt Hasselrott som arbetar på anstalten Skogome och berättade för honom om rådande omständigheter på anstalten Kolmården, nämligen om att det är väldigt stor personalbrist på anstalten Kolmården, att övervakningen av de intagna därmed sköts elektroniskt samt att de intagna inte har tillgång till något slags rehabiliteringsprogram eller behandlingsprogram inom anstalten, och att det är fråga om förvaring av de intagna i anstalten. Jag bad anstaltspsykologen som är expert på området att yttra sig om eventuella konsekvenser som härmed kan uppstå för de intagna på grund av bristen av personal och total avsaknad av behandlings- och rehabiliteringsåtgärder under en pågående anstaltsvistelse.

Anstaltspsykologen Bengt Hasselrott svarade: ”Människor är ju flockdjur och de behöver kommunicera, speciellt när de befinner sig i en krissituation och fängelsevistelse i sig är ju en sådan situation där människor upplever

¹⁸⁶ Intervju med den intagne på anstalten Kolmården är publicerad i *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats skriven av Anders Mrdja inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 12-14.

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Ibid.

emotionella påfrestningar, lidande och ångest på grund av isolation. Det enda sättet då att komma ur en sådan situation är att få prata om sina problem och bearbeta dem. Redan själva fängelsevistelsen i sig medför stor risk för återfall i brottslighet och om man dessutom inte får något hjälp alls inom anstalten då kan man tänka sig att risken för återfall i brott ökar ännu mer. Det enda som fungerar och som borde vara det centrala är mänsklig kontakt, samt möjlighet till behandling och rehabilitering för de intagna med professionell hjälp, eftersom det minskar återfall i brottslighet. Därmed tycker jag att rehabilitering av de intagna är nödvändig och att det borde finnas psykologer bland de intagna.”¹⁹⁰

Som tur var så har den beskrivna situationen på anstalten Kolmården även uppmärksammats av riksdagsledamoten Karin Granbom, som numera är invald till ledamot i kriminalvårdens insynsråd. Hennes missnöje med den rådande situationen på Kolmårdsanstalten efter det andra verksamhetsåret framkom tydligt från den av henne skickade interpellationen 2005/2006:427 till dåvarande justitieminister Thomas Bodström:

”Sedan öppnandet av anstalten har det officiellt varit en tydlig princip att den intagne inte ska vara missbrukare eller ha psykiska störningar. Det är uppenbart av ovanstående att man har förändrat anstaltens kriterier under tidens gång. Detta hänger med all sannolikhet ihop med en låg beläggningsgrad. Verksamheten skapades för en grupp klienter som i verkligheten inte har funnits. För att kunna hålla nere kostnaderna kan inte platser stå tomma. Målsättningen om att göra Kolmården till Sveriges ”budgetanstalt” kan inte nås om den inte är fullbelagd. Eftersom kostnaderna blir för höga per plats i Kolmårdenanstalten, och beläggningen på andra anstalter är mycket hög, har fler och fler tagits in. Inte nog med att man har släppt på kriterierna för intagning utan nu placeras även personer med aktivt missbruk och psykisk störning på anstalten. Minst 10 % av de intagna uppfyller inte uppställda kriterier. Detta får förstås konsekvenser för anstaltens inriktning och verksamhet. Intagna med missbruk och psykisk störning är mer personalkrävande och mer tid måste användas till säkerhetsarbete. Eftersom anstalten uppförts som en öppen anstalt och för en skötsam målgrupp finns det anledning att ifrågasätta om Kolmården verkligen uppfyller de krav som måste ställas på säkerhet när personer med missbruk och psykisk störning tillåts på anstalten. Samtidigt får dessa intagna ingen behandling för sina problem, eftersom det inte ingår i anstaltens uppdrag. Efter knappt två år är det nu uppenbart att idén om att ha en stor, mycket öppen, lågprisanstalt för korttidsdömda utan behandlingsbehov inte fungerade. I dagens läge verkar det inte finnas någon plan eller realistisk vision för anstalten. Till och med ledningen på Kolmården efterlyser en konkret beskrivning av uppdraget vid anstalten.”¹⁹¹

¹⁹⁰ Telefonintervju med anstaltspsykologen Bengt Hasselrot är publicerad i *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats skriven av Anders Mrdja inom fördjupningskursen i straff- och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Höttermånen 2006, s. 15.

¹⁹¹ Informationen är hämtad från Riksdagens hemsida. Direktlänk: http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=63&dok_id=GT10427&rm=2005/06&bet=427.

Det tvååriga misslyckandet och de starka samhällsreaktionerna därtill medförde att man på anstalten Kolmården sedermera införde och numera erbjuder olika behandlings- och rehabiliteringsprogram för anstaltens intagna. De nämnda påverkansprogrammen på anstalten Kolmården är på grund av det befintliga klientelet på anstalten särskilt inriktade på brottsförebyggande åtgärder, aggressionshantering samt alkohol- och drogproblem¹⁹².

Utifrån det ovan anförda intervjuerna och av Karin Granbom skickade interpellationen 2005/2006:427 till dåvarande justitieminister Thomas Bodström, kan jag konstatera att fotbojan som en övervakningssupplement för intagna på anstalten Kolmården, har under de två första verksamhetsåren tillämpats på ett sådant sätt att det straffrättsliga syftet med fängelsevistelsen förfelades.

5.3.4 Kriminalvårdens aspekt

Kriminalvårdens uppfattning av försöksverksamheten i fråga är däremot till skillnad av det ovan presenterade väldigt positiv. I sin tur hävdar Kriminalvården att de tvååriga erfarenheterna från anstalten Kolmården visar att konceptet fungerar mycket väl, både för intagna och personal, och att fördelarna med elektronisk övervakning är flera: *effektivare säkerhetsarbete och en bättre och säkrare närvarokontroll av de intagna*.¹⁹³ Dessutom uppger kriminalvården att nästa steg i utvecklingen tas i år, och att det elektroniska övervakningssystemet härmed kommer att spridas till fler anstalter med delvis liknande förutsättningar som Kolmården, men även med ett svårare klientel, med längre strafftider och större missbruksproblem. Det är på anstalterna Asptuna, Skenäs och Östragård som det nu kommer att införas elektronisk övervakning med målsättningen att säkerställa de intagnas närvaro på anstalten och förhindra rymningar. I och med detta kommer Sverige nu att bli det land i Europa som skall ha flest intagna med fotboja på anstalt, närmare 550 anstaltsplatser, och kostnaden för elektronisk övervakning på anstalt beräknas därmed bli cirka 10 kronor per individ och dygn.¹⁹⁴

¹⁹² Informationen är hämtad från Kriminalvårdens hemsida. Direktlänk: http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_JailInfo___2713.aspx

¹⁹³ Informationen är hämtad från Kriminalvårdens hemsida. Direktlänk: http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_NewsArticle___4971.aspx

¹⁹⁴ Ibid.

6 Möjligheterna till ytterligare expansion av fobojs tillämpningsområden

Med inspiration av den beskrivna ökade användningen av fotboja inom det svenska straffsystemet och med ledning av uppsatssyftet har jag valt att även undersöka vilka möjligheter som finns för att bredda tillämpningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll på andra anstaltstyper än öppen anstalt, i syfte att hushålla med personalresurser samtidigt som man till fullo upprätthåller det utdömda fängelsestraffets syfte. Med avsikt att få klarhet om sådana möjligheter har jag därför träffat kriminalvårdaren Stefan Waernberg som arbetar på den slutna anstalten Fosie i Malmö och vårdaren Annette Ljung som arbetar med unga lagöverträdare på ungdomshemmet Råby i Lund.

Därutöver vill jag anföra i sammanhanget att de nämnda utvidgningsmöjligheterna som jag valde att undersöka självfallet inte kan anses uttömmande. Som en annan expansionsmöjlighet i fotbojans tillämpningsområde kan man anföra tankegången att använda fotbojan i preventivt syfte, närmare bestämt i samband med ett utfärdat besöksförbud. Med en sådan tankegång skulle fotbojan då nyttjas som ett preventionsinstrument för att förhindra eventuella överträdelser av besöksförbudet. I den kommande framställningen kommer jag inte att rikta min uppmärksamhet åt möjligheten att nyttja fotbojan i preventivt syfte, eftersom denna möjlighet redan har undersökts och utförligt presenterats i ett tidigare skrivet examensarbete av Charlotta Eriksson och av den orsaken vill jag hänvisa till arbetet ifråga¹⁹⁵.

6.1 Fotboja på slutna anstalt

Intervju med Kriminalvårdaren Stefan Waernberg:

Vad anser du om omständigheten att IÖV i anstalt möjliggör en minskad personaltäthet, och vilka konsekvenser skulle uppkomma på grund av en minskad personaltäthet inom din anstalt?

”Det är ju jättedyrt med kriminalvård i anstalt och det är ju skattebetalarna som betalar det, så kan vi skära i dom kostnaderna på något sätt och samtidigt få en effektiv övervakning så är det ju bra. När det gäller konsekvenser, ja det är det som är den stora nackdelen tror jag. Om personaltätheten minskar kraftigt så måste man nog tänka sig att ändå ha

¹⁹⁵ Eriksson, Charlotta, *Elektronisk intensivövervakning - en frälsare eller ett bländverk på den kriminalpolitiska scenen?*, Examensarbete vid juridiska fakulteten i Lund, Hötterminen 2005.

behandlingspersonal kvar för att det är väldigt många missbrukare inom våra anstalter i dag, samt det är ju bara behandling som hjälper mot missbruk och återfall i kriminalitet.”¹⁹⁶

Vidare anförde Stefan Waernberg: ”Internering fungerar inte och fotbojan kommer inte heller att fungera mot detta, utan det är någon behandlingsplan som måste till och tar man då helt bort den mänskliga kontakten och behandlingen, ja då kommer det inte att bli bra heller.”¹⁹⁷

Skulle du kunna tänka dig att disciplinen på anstalten skulle bli sämre och att det skulle uppkomma större konflikter bland intagna om man inför fotbojan för övervakning och därmed minskar personaltätheten?

”Ja det är ju ett stort problem redan i dag, det är ju mycket gäng inom anstalter och det är ju ett problem vi har och försöker hela tiden bekämpa, men det är ju inte alltid lätt att splittra dessa grupper och det kan man inte göra för mycket heller. Dessutom om personaltätheten skulle bli så låg att den blir lägre än i dag så skulle disciplinen på anstalten bli lidande och det skulle uppkomma mera problem och att ta bort ytterligare personal från dom här grupperna intagna och tro att dom kan reda sig själva då är man tyvärr allt för optimistisk. Däremot finns det också intagna här på anstalten för vilka sådant system skulle fungera utan att deras disciplin försämras, men tyvärr

så tror jag inte att ett sådant system skulle fungera på grund av majoriteten av våra intagna om vi nu tänker oss en godtagbar disciplin på anstalten.”¹⁹⁸

Hur skulle du som kriminalvårdare uppleva din personliga säkerhet inom anstalten om man minskar på personalen och istället inför fotbojan för övervakning?

”Ja det kan nog bli ett problem även om jag styrker alla idéer om att vi skulle försöka göra vettigare kriminalvård än vi har i dag, men det är ju också svårt för just det här med säkerheten är ju väldigt viktigt och man måste känna sig trygg. Det är klart att det kan bli ett problem om man inför sådan elektronisk övervakning eftersom det medför då avsaknad av personal och då blir vi färre och har mindre möjligheter att hjälpa varandra om det skulle hända något.”¹⁹⁹

Vidare anförde Stefan Waernberg: ”Det är hög risk även i dag att man någon gång blir påhoppad av dom intagna som är betydligt flera i antal än vi är, och med en ytterligare minskad personalstyrka så tror jag att risken skulle stegras betydligt och att ingen av kriminalvårdarna skulle trivas att arbeta under sådana omständigheter.”²⁰⁰

¹⁹⁶ Intervju med kriminalvårdaren Stefan Waernberg från den slutna anstalten Fosie i Malmö.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Ibid.

Tycker du att själva vården i anstalten skulle genomföras på samma sätt som i dag om man skulle minska på personalen och ha fotbojan som komplement i stället?

”Man har ganska stor roll i vården av intagna som kriminalvårdare, om det är någon som har ett bekymmer, så är det så att man ser detta som sin främsta uppgift att man skall försöka hjälpa den intagne, som till exempel med kontakter på utsidan när dom vill ha kontakt med socialtjänsten, frivården eller när dom vill skaffa bostad och så vidare. Man vårdar och hjälper människor för att dom skall förbättra sig, och om elektronisk övervakning införs så minskar personalen och då skulle inte vi klara av våra uppgifter som i dag, och själva vården blir ju lidande.”²⁰¹

Slutligen anförde Stefan Waernberg: ”Det är redan svårt att även i dag hinna med om man är kontaktman åt flera intagna, eftersom det blir ju då mycket att sköta om med deras verkställighetsplaner, och jag tror att det kommer att bli ännu svårare om man minskar på bemanningen bland kriminalvårdarna.”²⁰²

6.2 Fotboja på ungdomshem

Intervju med vårdaren Annette Ljung:

På frågan: Vad anser du om det att IÖV i anstalt möjliggör att man minskar personaltätheten och vilka konsekvenser skulle härmed uppkomma inom ungdomshemmet?

”Skulle man skära ner ytterligare på personal än nu, ja det är redan nu så att det sliter hårt på personalen att jobba dygnet runt med eleverna och dessutom är vi dom viktigaste redskapen som man har för att förändra beteendet hos eleverna. Har du elektronisk fotboja och drar ner ytterligare på personalen, det skulle innebära att vi lämnar ungdomar till varandra, till att föra sitt språk, till att utbyta tankar och idéer om fortsatt kriminalitet, vilket de inte kan i dag eftersom vi finns ju ständigt med vid deras sida.”²⁰³

Vidare anförde Annette Ljung: ”Dom lämnas ju inte ensamma under längre stunder och kommer det upp några ämnen som inte är aktuella att diskutera eller vilka är förbjudna att diskutera så är vi ju där och bryter på en gång och det kan vi inte göra om vi skulle övervaka dem med en fotboja.”²⁰⁴

Skulle du kunna tänka dig att disciplinen på ungdomshemmet skulle bli sämre och att det skulle uppkomma större konflikter bland ungdomar om man inför fotboja för övervakning och därmed minskar personaltätheten?

²⁰¹ Intervju med kriminalvårdaren Stefan Waernberg från den slutna anstalten Fosie i Malmö.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Intervju med vårdaren Annette Ljung från ungdomsanstalten Råby i Lund den 21 december 2006.

²⁰⁴ Ibid.

”Jag tror inte att fotbojan själv skulle göra att det blir större konflikter, men avsaknad av personal skulle påverka oerhört mycket. Dom här ungdomarna är alla olika, dom har olika mentalitet, olika bakgrund och dom har ju inte själv valt att bo med varandra. Detta gör att det leder till konflikter i vanliga fall och skulle inte vi kunna vara där med dom och försöka få dom på rätt spår, så tror jag naturligtvis att det hade varit större konflikter med ett sådant system som medför avsaknad av personal.”²⁰⁵

Hur skulle du som vårdare uppleva din personliga säkerhet inom ungdomshemmet om man minskar på personalen och istället inför fotbojan för övervakning?

”Vi är ju en stor institution och man får ju alltid ”back upp” från andra avdelningar om hotfulla situationer skulle uppstå, men om vi nu till exempel skulle dra ner på personal inne på själva slutna avdelningen så hade det ju varit en omöjlighet från säkerhetsaspekt, eftersom våra ungdomar rymmer ju också och då tar man sig ut med våld. Skall man ta sig ut från en sluten avdelning så naturligtvis ger man sig på personalen för att få tillgång till nycklar, och ju färre personal desto större är risken att sådana olägenheter händer.”²⁰⁶

Tycker du att själva vården i ungdomshemmet skulle genomföras på samma sätt som i dag om man skulle minska på personalen och ha fotbojan som komplement i stället?

”Absolut inte, först och främst tror jag att det är en omöjlighet att genomföra användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll inom ungdomsvården.”²⁰⁷

Vidare anförde Annette Ljung: ”Att spara personal och införa detta system är inte rimligt eftersom det är personalen som genomför behandlingen av ungdomar, och det är just därför man dömer ungdomar till LSU i stället för fängelse, eller man omhändertar dem enligt LVU för att man skall kunna förändra, motivera och behandla dem, än att man hade skickat dem till fängelse där dom bara umgås med tyngre kriminella och lär sig ännu mer.”²⁰⁸

Slutligen anförde Annette Ljung: ”Behandlingen är det viktigaste och om vi kan rehabilitera ungdomar innan de är 18 år så kan vi göra mycket för dom, vilket man inte kan göra på samma sätt i fängelserna eller med fotbojan.”²⁰⁹

²⁰⁵ Intervju med vårdaren Annette Ljung från ungdomsanstalten Råby i Lund den 21 december 2006.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Ibid.

7 Analys och egna reflektioner

Som framgick av uppsatsen har intensivövervakning med elektronisk kontroll i Sverige från början använts som ett alternativ till korta fängelsestraff, och därefter utvidgades och utökades fotbojans användning inom det svenska straffsystemet. Vidare framgick, att även om det har skett en betydlig utveckling i fotbojans tillämpningsområden, så har inte fotbojans alternativa straffrättsliga karaktär i förhållandet till fängelsestraffet förändrats till en självständig straffrättslig reaktion. Det sagda innebär att fotbojan fortfarande enbart är *en subsidiär verkställighetsform till fängelsestraffet, respektive dess övervakningssupplement*, och att fotbojans centrala uppgift därmed är att tillgodose det straffrättsliga syfte som följer av fängelsestraffet.

Samtidigt som vissa aktörer på den straffrättsliga arenan ifrågasatte tillämpningsutvecklingen, motiverade och berättigade regeringen fotbojans ökade användning företrädesvis utifrån fördelar som gör sig gällande i samband med dess tillämpning. Av avsnitt 2.1. och av det ovan anförda följer att upprätthållandet av det straffrättsliga syftet med det utdömda fängelsestraffet är det centrala inslaget i fotbojans karaktär. Därför finner jag det inte tillräckligt att enbart utifrån de fördelar som gör sig gällande i samband med fotbojans användning motivera och berättiga fotbojans tillämpningsutveckling. Istället är jag av den åsikten att man i sammanhanget även måste beakta huruvida den ökade tillämpningen fortfarande till fullo kan ersätta, respektive uppfylla, fängelsestraffets straffrättsliga syfte, och att man likaså måste ta hänsyn till de nackdelar som gör sig gällande i samband med fotbojans tillämpning, för att man skall kunna på ett rättssäkert sätt motivera och berättiga utvecklingen ifråga.

Syftet med min uppsats var att med ledning av det ovan anförda resonemanget undersöka om fotbojans ökade tillämpning i Sverige är att anse som berättigad. I uppsatsen har jag även ägnat viss uppmärksamhet åt möjligheterna till den eventuella framtida expansionen av fotbojans tillämpningsområde, eftersom en sådan tankegång naturligt sammanhänger med uppsatssyftet.

För att nå fram till uppsatssyftet har jag i uppsatsen besvarat ett antal frågor. Den första frågan löd som följer: *Vad är det straffrättsliga syftet med fängelsestraffet?* Jag kom fram till att det gällande straffrättsliga syftet med fängelsestraffet är att förbereda den intagne inför frigivningen, så att fången lämnar anstalten bättre rustad för ett laglydigt liv utan återfall i kriminella banor. Utifrån detta kunde jag konstatera att syftet med intensivövervakning med elektronisk kontroll då det tillämpas på korta fängelsestraff, respektive som utsluss för intagna i anstalter, likväl skall vara att rehabilitera de lagförda inför frigivningen och att förebygga deras återfall i ny brottslighet. Vidare, då fotbojan tillämpas som övervakningshjälpmedel i öppen anstalt kom jag fram till att den elektroniska övervakningen inte får användas på ett

sådant sätt att det medför avsaknad av mänsklig kontakt, och då framförallt avsaknad av yrkeskunnig personal med vårdande och rehabiliterande uppgifter.

Den andra frågan löd som följer: *Hur har fotbojans ökade användning motiverats rättspolitiskt?* Att regeringen med fotbojans samtliga bruksformer har velat tillgodose det straffrättsliga syftet som följer av det utdömda fängelsestraffet, ifrågasätter jag inte. Däremot, som jag inledningsvis nämnde, har regeringens argumentation för att motivera fotbojans utvidgade och utökade tillämpning enligt min uppfattning begränsats huvudsakligen till att omfatta fördelar som gör sig gällande i samband med fotbojans tillämpning. Dessa fördelar kan närmare beskrivas som fördelar av samhällsekonomisk, privatekonomisk, social och psykologisk art, och därtill kan man även nämna fördelar som gör sig gällande ur samhällsskyddsaspekten och säkerhetsaspekten. Visserligen kan jag medge att det straffrättsliga syftet skyntade i bakgrunden av de anförda rättspolitiska skälen i förarbetena som har motiverat den ökade tillämpningen av fotboja, men jag är vidhåller att det fick en mera undanskymd roll i förhållande till fördelarna med fotboja.

Den tredje frågan löd som följer: *Har fotbojan i dess samtliga tillämpningsområden trovärdigt tillgodosett det straffrättsliga syftet som följer av det utdömda fängelsestraffet?* När det gäller IÖV-verkställighet eller IÖV-utsluss framkom de i avsnitt 4.2.2. och i avsnitt 4.3.2. att ifrågasvarande verkställighetsformer kompletteras med obligatoriska påverkansprogram respektive obligatoriska rehabiliterande aktiviteter, det vill säga med åtgärder som är ägnade till att rehabilitera de intagna och förebygga deras återfall i brottslighet. Dessutom har även återfallsfrekvensen vid IÖV-verkställighet och IÖV-utsluss visat på dessas övertygande upprätthållande av det straffrättsliga syftet. Mot denna bakgrund kan jag konstatera att fotbojan trovärdigt tillgodoser fängelsestraffets straffrättsliga syfte i tillämpningsformerna som IÖV-verkställighet och IÖV-utsluss. Däremot kan jag tyvärr inte säga detsamma om den hittills uppkomna situationen på anstalten Kolmården till följd av den elektroniska övervakningen av intagna. Tillämpningen av IÖV i anstalt möjliggjorde att man kunde driva en ur säkerhetssynpunkt tillfredsställande anstalt med en väldigt låg personalstyrka, men konsekvensen av teknikens under blev personalbrist, vilket också inkluderade brist på yrkeskunnig personal med rehabiliterande uppgifter. Visserligen har man från början planerat att målgruppen på anstalten Kolmården skall vara intagna utan vård- och behandlingsbehov, och att behovet av behandlingspersonal därmed visade sig överflödigt, men verkligheten blev en annan. Följden blev att intagnas anstaltsvistelse framstod som ren förvaring, vilket i praktiken visat sig inte fungera för att rehabilitera människor mot återfall i brottslighet. Därmed anser jag att fotbojan som övervakningssupplement tillämpades på ett sådant sätt att det straffrättsliga syftet med anstaltsvistelsen förfelades. Att man sedermera införde olika rehabiliteringsprogram på anstalten Kolmården, tyder enbart på riktigheten i

min uppfattning om det förfelade syftet med anstaltsvistelsen under beskrivna omständigheter.

Den fjärde frågan löd som följer: *Vilka fördelar samt nackdelar gör sig gällande med ökad användning av fotboja som alternativ till korta fängelsestraff, respektive som en del i frigivningsförberedelser för intagna i kriminalvårdsanstalter?* De fördelar och nackdelar som gör sig gällande i samband med IÖV eller IÖV-utsluss kan närmare beskrivas som ekonomiska, sociala och psykologiska för- och nackdelar. Fängelsevistelserna har visats sig vara mycket kostsamma, och skillnader mellan dygnskostnaden i anstalt och dygnskostnaden med fotboja är tillräckligt skäl i sig att motivera en ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll. Enligt Kriminalvårdens beräkning innebär detta att den hittills samlade kostnadsminskningen för fotboja jämfört med fängelse närmar sig en miljard kronor. Utifrån dessa ekonomiska skillnader i kostsamhet mellan fotboja och fängelsevistelse har jag väldigt svårt att tro på motargumentet från vissa aktörer på den straffrättsliga arenan att en ökad användning av IÖV och IÖV-utsluss på grund av större kontrollbehov och mera behov av behandlingsprogram kommer att medföra större kostnader än vad fängelsevistelsen medför. Vid sidan av de samhällsekonomiska fördelarna kan man i sammanhanget även anföra den privatekonomiska fördelen som uppkommer i samband med IÖV-verkställighet och IÖV-utsluss, det vill säga den förbättrade försörjningssituationen.

De sociala och psykologiska fördelarna med fotbojan när de gäller IÖV-verkställighet kan man framförallt finna i omständigheten att den dömde härmed undviker de negativa effekter som anstaltsvistelse medför. Likaså kan man när det gäller IÖV-utslussklienter anföra att de härmed får stor hjälp att hitta rätt igen till ett socialt accepterat beteende. Sysselsättningskravet som är det centrala inslaget i båda dessa tillämpningsformer är det bästa hjälpmedel som existerar för att få en människa att fungera socialt passande. Sysselsättningskravet medför att personen med IÖV eller IÖV-utsluss härmed inte isoleras respektive inte längre isoleras från samhället, och för att man skall åstadkomma att dessa personer skall fungera socialt acceptabelt förutsätts att personerna i fråga upplever sig själva som en del av samhället genom att vara och verka i samhället. Inte mindre viktigt i sammanhanget är att nämna att IÖV-verkställighet respektive IÖV-utsluss även medför sociala och psykologiska fördelar för de sammanboende. Däremot uppkommer även sociala och psykologiska nackdelar för de sammanboende i samband med IÖV-verkställighet och IÖV-utsluss eftersom respektive verkställigheterna genomförs i det gemensamma hemmet. Emellertid kan man beskriva dessa sociala och psykologiska nackdelar som mindre olägenheter.

Den femte frågan löd som följer: *Vilka fördelar respektive nackdelar har användningen av fotboja i öppen anstalt hittills medfört?* Försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll i anstalt har hittills, vilket min undersökning påvisat, haft ett resultat som

väcker blandande känslor. Utifrån min undersökning på detta område har jag kommit fram till att tillämpningen av IÖV i anstalt medför både stora fördelar, men tyvärr även nackdelar som inte är obefintliga. Fördelarna i tillämpningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll i anstalt är framför allt av ekonomisk natur. Denna teknik möjliggör nämligen att man inte behöver ha en stor personalstyrka för att ägna sig åt och klara av övervakningsuppgifter i anstalten, utan allt sköts elektroniskt. Denna hushållningsmöjlighet med personalen medför att den totala vårdkostnaden per intagen och vård dygn blir 800 kronor, och jämfört med andra öppna anstalter utan sådant elektroniskt övervakningssystem vars vård dygnskostnader per intagen uppgår till 1500 kronor så kan man väl förstå detta resonemang. En annan fördel med tillämpningen av IÖV i anstalt, vid sidan om den ekonomiska fördelen, är att samhällsskyddet härmed ökar, eftersom de intagna ständigt övervakas tack vare fotbojan och därmed kan man hela tiden se exakt var de intagna befinner sig. En ytterligare fördel med tillämpning av IÖV i anstalt är att fångarna härmed upplever att de har en större rörelsefrihet eftersom de inte har några murar och staket kring sig. Då känner sig fångarna inte inlåsta på samma sätt, även om de har ett bestämt avgränsat område inom vilket de måste uppehålla sig. Tillämpningen av IÖV i anstalt gör det möjligt att driva en ur säkerhetsaspekt tillfredställande anstalt med en väldigt låg personalstyrka, vilket i sin tur, som jag redan har anfört, innebär väldigt stora ekonomiska fördelar för kriminalvårdsverksamheten. Detta medför emellertid på samma gång många andra negativa konsekvenser, både för de intagna och för själva kriminalvårdarna i anstalten. Som jag tidigare nämnde i analysen innebär det sagda att det därmed råder personalbrist på anstalten Kolmården vilket medför att man inte har yrkeskunnig personal som kan erbjuda behandling och rehabilitering för de intagna på anstalten under deras anstaltsvistelse. Det innebär också att kriminalvårdarna inte hinner med alla uppgifter som ingår i deras tjänstgöring.

Den sjätte frågan löd som följer: *Kan det finnas framtida expansionsmöjligheter i fotbojans tillämpningsområden?* Härmed valde jag att undersöka vilka möjligheter som finns för att bredda tillämpningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll på andra anstaltstyper än öppen anstalt, närmare bestämt på sluten anstalt och i ungdomshem, i syfte att hushålla med personalresurser samtidigt som man till fullo upprätthåller det utdömda fängelsestraffets syfte. De intervjuade representanterna för personalen i sluten anstalt och i ungdomshem anförde i sammanhanget att det är en omöjlighet att införa fotboja på deras institutioner, eftersom de ansåg att det straffrättsliga syftet med frihetsberövandet härmed skulle äventyras. Som stöd för det påstådda anförde de att det är personalen i anstalten och i ungdomshemmet som är det viktigaste redskapet för att rehabilitera de frihetsberövade och därmed förebygga deras återfall i brottslighet. Vidare menade de att fotbojan enbart har en övervakningsuppgift, men att det är otillräckligt för att motivera ifrågasvarande klientelet till ett laglydigt liv. Av det sagda kan jag konstatera att även de framtida expansionsmöjligheterna i fotbojans

tillämpningsområden beror på huruvida de tänkbara bruksformerna kan uppfylla fängelsestraffets straffrättsliga syfte.

De sista två frågorna är egentligen två underfrågor till de ovan besvarade huvudfrågorna, och den första frågan bland dessa två frågor lyder som följer: *Hur ser den rättsliga regleringen och den praktiska utformningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll ut när den tillämpas som alternativ till korta fängelsestraff, respektive som en del i frigivningsförberedelser för intagna i kriminalvårdsanstalter?* Då jag i uppsatsen besvarade denna fråga avsåg jag därmed att ge läsaren en fullständig uppfattning om det praktiska genomförandet av straffverkställigheten med fotboja, och även en uppfattning kring de regler som har omgärdat fotbojans tillämpning. Detta i sin tur medförde att läsaren sedermera kunde följa uppsatsen utifrån behövlig faktainformation. Samtidigt kunde läsaren bilda sig en uppfattning om att fotbojan är lika ingripande som fängelsestraffet även om straffverkställigheten med fotboja sker i det öppna samhället.

Den sista frågan av de två underfrågorna lyder som följer: *Hur ser den rättsliga regleringen och den praktiska utformningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll ut när den tillämpas i öppen anstalt?* Även med denna fråga avsåg jag att hjälpa läsaren till en behövlig faktainformation om fenomenet fotboja när det tillämpas i öppen anstalt som övervakningssupplement.

Sammanfattningsvis måste jag erkänna att jag med ledning av uppsatssyftet inte kan berättiga fotbojans ökade tillämpning i dess helhet, utan enbart till viss del. Därmed kommer jag först att lämna min åsikt kring IÖV-verkställighetens och IÖV-utslussningens utvidgning och utökning, och därefter skall jag lämna min åsikt kring fotbojans utökning till IÖV-anstalt.

Angående IÖV-verkställighet och IÖV-utsluss: Jag menar att jag i uppsatsen utifrån det samlade resultatet av fördelar och nackdelar som gör sig gällande i samband med IÖV-verkställighet, respektive IÖV-utsluss med beaktandet av det straffrättsliga syftet som följer av fängelsestraffet har visat att den ökade tillämpningen av dessa verkställighetsformer är att anses som berättigad.

Angående IÖV-anstalt: I uppsatsen har jag visat att användningen av fotboja i anstalt medför ett säkert övervakningssystem och dessutom möjliggör en låg personalstyrka, men jag anser att man inte skall nyttja fotbojan på ett sådant sätt att det uppstår brist på personal, särskilt inte brist på yrkeskunnig personal med behandlings- och rehabiliteringsuppgifter. Istället anser jag det vara nödvändig att försöksverksamheten med elektronisk kontroll skall tillämpas i förening med behandlingsprogram för de intagna. Det har tydligt numera införts olika behandlingsprogram på Kolmårdsanstalten och jag hoppas att inom några år kunna bevittna annorlunda utfall än vad jag nu bevittnat. Jag menar att jag i uppsatsen utifrån det samlade resultatet av fördelar och nackdelar som gör sig gällande i samband med IÖV-anstalt

med beaktandet av det straffrättsliga syftet som följer av fängelsestraffet har visat att denna utökning i fotbojans tillämpningsområde inte är att anses som berättigat.

Slutligen vill jag anföra, att om humanismens seger inom det svenska straffsystemet har ett namn, så är namnet intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

- Prop. 1993/94:184, *Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*
- Prop. 1995/96:156, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*
- Prop. 1997/98:96, *Vissa reformer av påföljdssystemet*
- Prop. 2000/01:76, *Från anstalt till frihet*
- Prop. 2004/05:34, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*

- Ds 1993:100, *Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*
- Ds 1995:77, *Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll*
- Ds 2004:7, *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*

Litteratur

- Petersson, Hjelm, Ann-Christine, 2002. *Fängelset som välfärdsbygge. Tre studier om behandlingstanken i svensk fångvård*. Uppsala: Universitetstryckeriet Ekonomikum
- Hirvonen, Ari, 1994. *Varför ett nej till straffrätten. Skuldfrihet och ansvarslöshet*. I: *Professionalisering och förenkling - Straffrättskipning*: artikelkompendium till fördjupningskurs i straff och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötterminen 2006, s. 39-50
- Jareborg, Nils, *Vilken sorts straffrätt vill vi ha? Om defensiv och offensiv straffrättspolitik*. I: *Professionalisering och förenkling - Straffrättskipning*: (red: Dag Viktor 1995), artikelkompendium till fördjupningskurs i straff och processrätt vid juridiska fakulteten i Lund, Hötterminen 2006, s. 19-37

Rapporter

- Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll - Utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet*, nr: 1999:4
- Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Fängelse i frihet - En utvärdering av intensivövervakning med elektronisk kontroll*, nr: 2003:4
- Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Ett steg på väg mot frihet - En beskrivning av intagnas sociala situation efter intensivövervakning med elektronisk kontroll - IÖV-utsluss*, 2004

- Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Effekter av utslussning med elektronisk fotboja - Slutrapport om kriminalvårdens försöksverksamhet åren 2001-2004*, nr: 2005:6
- Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utvidgad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll - En beskrivning av de nya målgrupperna för IÖV och IÖV-utsluss*, nr: 2006:1
- Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Delrapport 2*, nr: 2007:1
- Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården - Slutrapport*, nr: 2007:19
- Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll - Erfarenheter från frivårdsenheterna, kontaktpersonerna på sysselsättningsplatsen och de dömdas sammanboende - Delrapport*, 1999

Övrigt

- Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll, KVVFS 2006:19
- Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt, KVVFS 2005:02
- Kriminalvårdens informationshäfte om särskilda utslussningsåtgärder
- Kriminalvårdens informationsblad till anhöriga och arbetsgivare om utslussning från anstalt med IÖV-utsluss
- Träskman, Per Ole professor, *Straffrättspolitik, kriminalpolitik och beslut att kriminalisera*, Föreläsningstencil vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006
- Eriksson, Charlotta, *Elektronisk intensivövervakning - en frälsare eller ett bländverk på den kriminalpolitiska scenen?*, Examensarbete vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2005
- Mrdja, Anders, *Fånge i Hemmet*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt: *Rättsskipning - professionalisering och förenkling*, vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 1-21
- Mrdja, Anders, *Den elektroniska anstalten*, Juridisk uppsats inom fördjupningskursen i straff- och processrätt: *Straffansvar och straffpåföljder med fokus på det kriminella våldet*, vid juridiska fakulteten i Lund, Höstterminen 2006, s. 1-18
- Intervju med kriminalvårdaren Stefan Waernberg från den slutna anstalten Fosie i Malmö, den 19 december 2006
- Intervju med vårdaren Annette Ljung från ungdomsanstalten Råby i Lund, den 21 december 2006
- Egen enkätundersökning

Information från Internet

- Informationen är hämtad från Kriminalvårdens hemsida den 4 april 2008 klockan 17: 26, Direktlänk:
http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_NewsArticle____5027.aspx
- Informationen är hämtad från Riksdagens hemsida den 7 april 2008 klockan 13:18, Direktlänk:
http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=63&dok_id=GT10427&rm=2005/06&bet=427
- Informationen är hämtad från Kriminalvårdens hemsida den 10 april 2008 klockan 21:00, Direktlänk:
http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_JailInfo____2713.aspx
- Informationen är hämtad från Kriminalvårdens hemsida den 12 april 2008 klockan 17:24, Direktlänk:
http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_NewsArticle____4971.aspx
- Informationen är hämtad från Kriminalvårdens hemsida den 10 maj 2008 klockan 20:00, Direktlänk:
http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral____4574.aspx
- Informationen är hämtad från Brottsförebyggande Rådets hemsida den 11 maj klockan 19:00, Direktlänk:
http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=5&id=202&full=true